परिच्छेद

८

८.५ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्यहरू

लुम्बिनी प्रदेश

८.५.१ रूकुम पूर्व

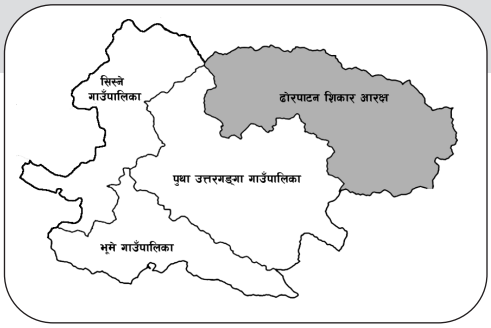

जम्मा जनसङ्ख्या	५६,७८६
महिला	२९,२७०
घर परिवार सङ्ख्या	१२,८७८
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१,१३२
साक्षरता प्रतिशत	७१.३५
आश्रित जनसङ्ख्या	२९,७८५
अपाङ्गता भएका	२,१५६

यस वर्ष रूकुम पूर्व जिल्लामा मानव अधिकार ज्यादतीका घटनामा १३ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा पाँच जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा पाँच जना महिला पीडित भए।

नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

हत्या

अन्य पक्षबाट

भूमे गाउँपालिका-७ की ७४ वर्षीया पुर्मला दमाइलाई ०८० चैत १६ गते बाँफीकोट गाउँपालिका-२ रूकुम पश्चिमका २३ वर्षीय भागेन्द्र भनिने पवनकुमार सुनारले हत्या गरेको भन्दै पीडित पक्षले चैत १८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। शवको पोष्टमार्टम चैत १९ गते रूकुम पूर्व अस्पतालमा भएपछि परिवारले शव बुझेर चैत २० गते परम्पराअनुसार सद्गत गरे। प्रहरीले आरोपितलाई चैत १८ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको वैशाख १८ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा छन्। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

जिल्लामा कारागार नहुँदा कैदी र थुनुवाहरूलाई रूकुम पश्चिम कारागारमा पठाउने गरिएको छ। जिल्लाबाट सवा एक घण्टाको यात्रा गराएर रूकुम पश्चिम लैजानुपर्ने र बयानका लागि अदालत उपस्थित गराउन समस्या भएको छ। थुनुवा ओसारपसारका लागि छुट्टै सवारी पनि नभएको र प्रहरीकै नियमित सुरक्षा मोवाइलको गाडी प्रयोग गर्ने गरिएको छ। विकट क्षेत्र भएकाले बाटोमा पहिरो खसेर सडक अवरुद्ध हुँदा थुनछेक बहससमेत प्रभावित भएको रूकुम पूर्व जिल्ला अदालतका सेस्तेदार ईश्वरी पाण्डेले बताइन्। जग्गा अभावले कारागार कार्यालय निर्माणमा ढिलाइ भएकोमा त्यसका लागि पहल भइरहेको प्रमुख जिल्ला अधिकारी रुद्रप्रसाद सुवेदीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय १० थानमध्ये ८३ थान मुद्दा फैसला भए भने २७ थान बाँकी छन्। देवानी मुद्दातर्फ २ सय ६० थानमध्ये १ सय ६० थान मुद्दा फैसला भए। अदालतमा दुई वर्ष नाघेका मुद्दाको सङ्ख्या नरहेको अदालतका सेस्तेदार ईश्वरी पाण्डेले बताइन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष रूकुम पूर्व जिल्लामा बलात्कार घटनामा दुई र सामूहिक बलात्कारका घटनामा तीन जना गरी पाँच जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ९६ आधारभूत र २६ माध्यमिक विद्यालय छन्। जिल्लामा ५ सय ५१ शिक्षक दरबन्दी रहेको छ। यस वर्ष ८ हजार ६ सय १३ बालक र ९ हजार ७४ जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा

अपाङ्गता भएका ३० बालिका र ५३ बालक छन्। जिल्लामा २ सय अपाङ्गमैत्री विद्यालय छन्। यसवर्ष जिल्लाभर २ हजार २ सय ३० दलित बालक र २ हजार २ सय ३६ दलित बालिका विद्यालय भर्ना भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख तिलक गौतमले बताए। नि:शुल्क शिक्षा भनिए पनि सहयोगको नाममा शुल्क लिने कार्य चलिरहेको गौतमले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ५० जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरिएका २१, खानलाउन नदिएका सात, हेला गरेको तीन र सामान्य घरायसी झगडाका १९ उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले ४६ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने चार उजुरी कानुनी प्रक्रियामा गएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी माधवराज खरेलले बताए।

यो वर्ष रूकुम पूर्व जिल्लामा बलात्कारका घटनामा चार जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो।

बलात्कार

७० वर्षीया महिलालाई ०८१ साउन १ गते बलात्कार गरेको भन्दै सिस्ने गाउँपालिका-३ का ४८ वर्षीय मैते भनिने बलबहादुर केसीविरुद्ध पीडित पक्षले साउन १० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण साउन ४ गते जिल्ला अस्पतालमा भयो। प्रहरीले आरोपितलाई साउन ४ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको भदौ ५ गतेको आदेशले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

रूकुम पूर्वमा यो वर्ष १ सय ९ जना बसाइँसराइ गरी गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

रूकुम पूर्वमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

तालिका ८.५.१.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट	
		महिला	जम्मा
हत्या		३	३
बाल अधिकार	बलात्कार	३	३
	सामूहिक बलात्कार	३	३
	जम्मा	५	५
महिला अधिकार	बलात्कार	४	४
	पारिवारिक हत्या	१	१
	जम्मा	५	५
कूल जम्मा		१३	१३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

विषालु च्याउ

यस वर्ष रूकुम पूर्वमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

रूकुम पूर्वमा १२ हजार ८ सय ७८ घरपरिवार रहेकोमा ३५ प्रतिशत घरमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

रूकुम पूर्वमा ११ सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, १५ स्वास्थ्य चौकी, एक प्राथामिक स्वास्थ्य केन्द्र, १५ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र र १३ स्वास्थ्य इकाइ छन्। सरकारी अस्पतालमा नौ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा रिक्त छ। ६४ स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दीमा १५ रिक्त र एक जना बिदा र ४९ कार्यरत छन्। जिल्लामा १० हजार ४ सय ४३ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा १ सय ९१ जनाको बीमा गरिएको छ। हिमाली र विकट क्षेत्र तथा जनसङ्ख्याको चाप कम हुँदा विशेषज्ञ डाक्टरहरू आउन नमान्ने गरेको जिल्ला अस्पतालका निमित्त मेडिकल सुपरीटेन्डेन्ट सृष्टि कोइरालाले बताइन्।

तालिका ८.५.१.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	५	५

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	३	४
पारिवारिक हत्या		१	१
जम्मा	१	४	५

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	३	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.२ रोल्पा

जम्मा जनसङ्ख्या	२,३४,७९३
महिला	१,२४,९२१
घर परिवार सङ्ख्या	५२,२०६
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	५,७१२
साक्षरता प्रतिशत	७५.६३
आश्रित जनसङ्ख्या	१,२४,०९६
अपाङ्गता भएका	८,९१६

यस वर्ष रोल्पा जिल्लामा मानव अधिकार ज्यादतीका घटनामा ६० जना महिला र चार जना पुरुष गरी ६४ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा चार जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ५६ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १५ महिला र ३५ पुरुष गरी ५० जनाको रहेको छ। कारागारमा नौ महिला र १ सय १५ पुरुष गरी १ सय २४ जना कैदीबन्दी छन्। नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना अहेवको दरबन्दी रहेकोमा सेवा प्रदान गरिरहेका छन्। कारागारमा ६ जना ज्येष्ठ नागरिक पुरुष रहेको जिल्ला कारागार प्रमुख यामलाल वलीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ९५ थानमध्ये २४ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ २ सय ४१ थानमध्ये १ सय ३४ थान

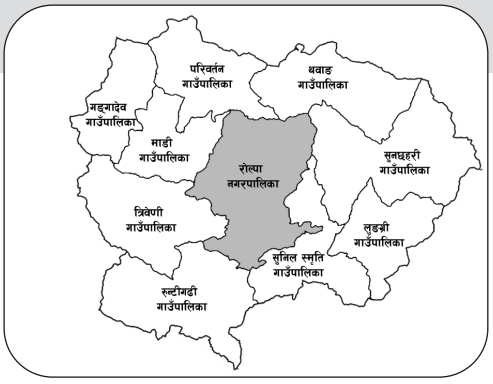

मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा नभएको जिल्ला अदालतका सेरेस्तेदार कुलप्रसाद दाहालले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष रोल्पा जिल्लामा बलात्कार घटनामा दुई, बालविवाहका घटनामा एक र विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायका घटनामा एक जना गरी चार जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ हजार २ सय ३५ आधारभूत र १ सय ३८ माध्यमिक विद्यालय छन्। यस वर्ष ३५ हजार ४ सय ९ बालक र ३५ हजार ६९ जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। यस वर्ष जिल्लाभर ६ हजार ५ सय ९ दलित बालक र ६ हजार ४ सय ३९ दलित बालिका विद्यालय भर्ना भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका नायब सुब्बा शिवराज न्यौपानेले बताए। यस वर्ष द्वन्द्वपीडित परिवारका ६८ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए।

विद्यालयमा दिइने शारीरिक दण्ड सजाय

रुन्टीगढी गाउँपालिका-९ सखीस्थित सरस्वती आधारभूत विद्यालयमा कक्षा ५ मा अध्ययनरत १० वर्षीय बालकलाई ०८१ भदौ ६ गते शिक्षक चन्द्रज्योति सेजुवालले कुटपिट गरे। कुटपिटबाट बालकको हात भाँचियो। बालक शौचालय जान लागेको अवस्थामा शिक्षकले 'किन बाहिर निस्केको' भन्दै टाउकोमा समाएर हुत्याउँदा भुइँमा ठोकिएर देब्रे हात भाँचिएको बुबा रेशमबहादुर विश्वकर्माले बताए। आरोपितविरुद्ध बालकका बुबाले इलाका प्रहरी कार्यालय, होलेरी र जिल्ला प्रहरी कार्यालय, लिवाङमा उजुरी दर्ता गर्न जाँदा प्रहरीले उजुरी नलिएको आरोप पीडित पक्षले लगायो। आरोपित शिक्षक सेजुवाल र प्रधानाध्यापक नरेन्द्र

डिसीले घटनाबारे बाहिर कुरा नलैजान भन्दै उपचार गर्न १० हजार रुपियाँ दिएका थिए। तर उक्त रकमले उपचार गर्न नपुगेपछि थप रकमसमेत शिक्षक सेजुवाले दिएका थिए। बालकको नेपालगञ्ज वेर्स्टन हस्पिटल प्रालिमा अपरेशन गरी हातमा दुई ओटा रड राखिएको बालकका बुबाले बताए। इलाका प्रहरी कार्यालय, होलेरीमा जाहेरी दर्ता गर्न नमानेका इन्स्पेक्टर रोहितकुमार शाही सरुवा भएर जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा गएको र जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा जाँदासमेत इन्स्पेक्टर शाहीले निवेदन दर्ता हुँदैन भन्दै आफूलाई फर्काएको रमेशले बताए। जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर रोहितकुमार शाहीले कुटपिट घटनाको जाहेरी आफूहरूले दर्ता गर्न नमिल्ने भन्दै फर्काएको रमेशले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ५३ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घर निकाला गरिएका १४, खानलाउन नदिएका ६, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका ६ र सामान्य घरायसी झगडाका २७ उजुरी छन्। जसमध्ये प्रहरीले २८ उजुरीमा मेलमिलाप गराएको सेवा केन्द्रका जितबहादुर बुढाथोकीले बताए।

यो वर्ष रोल्पा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा एक, यौन दुर्व्यवहार घटनामा दुई, हाडनाता करणी घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ५१ जना गरी ५५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो।

तालिका ८.५.२.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
घाइते		१		१
हत्या			३	३
बाल अधिकार	बालविवाह	१		१
	बलात्कार	३		३
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		१	१
	जम्मा	३	१	४
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	५१		५१
	बलात्कार	१		१
	हाडनाता करणी	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	पारिवारिक हत्या	१		१
	जम्मा	५६		५६
कूल जम्मा		६०	४	६४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

ज्येष्ठ नागरिक

हत्या

थवाङ गाउँपालिका-२ जाजरकोट छेर्लावाङ टोलका ७१ वर्षीया सारु रोकालाई ०८१ भदौ २४ गते छिमेकीसँग सामान्य विवाद हुँदा भरुवा बन्दुकको कुन्दाले टाउकोमा प्रहार गरी हत्या गरेको भन्दै थवाङ गाउँपालिका-२ का ३५ वर्षीय रामकुमार रोकाविरुद्ध पीडित पक्षले भदौ २५ गते इलाका प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई भदौ २४ गते गिरफ्तार गऱ्यो। शवको पोष्टमार्टम भदौ २५ गते जिल्ला अस्पतालमा गरी परिवारले शव बुझी सद्गत गरे। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध असोज १३ गते जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला अदालतमा हत्या गरेको अभियोगमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतको असोज १३ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो।

घाइते

रोल्पा नगरपालिका-१ पानाकी ८५ वर्षीया पवित्रा घलेलाई ०८१ साउन ९ गते घरमा सामान्य विवाद हुँदा चक्कु प्रहार गरी गम्भीर घाइते बनाएको भन्दै छोरा ४६ वर्षीय खामबहादुर घलेविरुद्ध पीडित पक्षले साउन ९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय, लिवाङमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले साउन ९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। पीडितको स्वास्थ्य उपचार साउन ९ गते जिल्ला अस्पतालमा भयो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध साउन ३१ गते जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला अदालतमा कर्तव्य ज्यानसम्बन्धी अभियोगमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतको साउन ३१ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

रोल्पामा यो वर्ष ५ सय ९२ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

रोल्पामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष रोल्पामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

जिल्लामा ५२ हजार २ सय ६ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ६५ प्रतिशत घरपरिवारमा खानपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा २५ सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

तालिका ८.५.२.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, २२ सामुदायिक अस्पताल, ४८ स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र दुई, नगर स्वास्थ्य क्लिनिक ६ छन्। सदरमुकामस्थित सरकारी अस्पतालमा ११ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा रिक्त छ। ७० जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दीमा ५७ रिक्त, दुई जना बिदा र ५० जना कार्यरत छन्। जिल्लामा ४३ हजार ७ सय ११ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा ६ हजार ९ सय १५ जनाको बीमा गरिएको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख विशाल सुवेदीले बताए।

तालिका ८.५.२.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	जम्मा
बालविवाह	१		१
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय	१		१
बलात्कार	१	१	३
जम्मा	३	१	४

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३५	३६		५१
बलात्कार		१	१	३
यौन दुर्व्यवहार		३		३
पारिवारिक हत्या		१		१
जम्मा	३५	३०	१	५६

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	३	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.३ प्यूठान

जम्मा जनसङ्ख्या	२,३२,०१९
महिला	१,२७,८८७
घर परिवार सङ्ख्या	५६,१९५
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	८,५४६
साक्षरता प्रतिशत	८०.१३
आश्रित जनसङ्ख्या	१,२५,००२
अपाङ्गता भएका	६,३१७

यस वर्ष प्यूठान जिल्लामा मानव अधिकार ज्यादतीका घटनामा ४८ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ५१ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा पाँच जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४३ जना महिला पीडित भए। जातीय विभेदका घटनामा एक जना पुरुष पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ८४ र कैद नतोकिएका ३१ जना थुनुवा गरी १ सय १५ जना छन्। जसमा ६ जना महिला रहेका छन्। कारागारमा एक जना आश्रित बालिका र नौ जना पुरुष ज्येष्ठ नागरिक छन्। क्षमता भन्दा चार गुणा भन्दा बढी कैदीबन्दी भएकाले बस्न तथा सुत्न समस्या रहेको, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था रहेको जेलर सूर्यबहादुर पन्थले बताए। कैदीबन्दीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना हेल्थ असिस्टेन्टको दरबन्दी रहेकोमा हाल रिक्त छ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय १८ थानमध्ये ३५ थानमुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ३ सय ४० थानमध्ये १ सय ५० थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा र देवानी मुद्दा छैन। जिल्ला अदालतमा गत वर्षका केही मुद्दाहरू फैसला हुन बाँकी भएकाले मुद्दा सङ्ख्या बढी भएको र एक जनामात्र न्यायाधीशको दरबन्दी हुनाले मुद्दा फैसला हुन ढिलाइ भएको जिल्ला बारका अध्यक्ष माधव श्रेष्ठले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष प्यूठान जिल्लामा बलात्कार घटनामा चार र हाडनाता करणी घटनामा एक गरी पाँच जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ४ आधारभूत र ८९ माबि रहेका छन्। यस वर्ष ७६ हजार १ सय ६३ बालबालिका विद्यालय भर्ना भए। आधारभूत तहमा दरबन्दी ९ सय ७१ र राहत ३ सय ६२ र माबि तहमा दरबन्दी १ सय ३१ राहत तथा अनुदान ७२ शिक्षक कार्यरत रहेका छन्। जिल्लामा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहको साक्षरता प्रतिशत ९७.८६ रहेको छ। बालबालिका विद्यालय आउन दुई घण्टासम्म पैदल हिँडेर आउनुपर्ने बाध्यता रहेको छ। पुराना भवन भएका विद्यालयका भवनहरू अपाङ्गतामैत्री नभएता पनि नेपाल सरकारको मापदण्ड अनुरूप सबै विद्यालय अपाङ्गतामैत्री मान्नुपर्ने र अहिले निर्माण भएका र हुँदै गरेका विद्यालयका

भवनहरू अपाङ्गता मैत्री रहेको जिल्ला शिक्षा विकास समन्वय इकाइ प्रमुख दुर्गाबहादुर खड्काले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ४२ महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरिएका १५, खान/लाउन नदिएको दुई, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएको ६ र सामान्य घरायसी झगडाका १९ उजुरी छन्। यीमध्ये ४० उजुरीमा मेलमिलाप भयो भने एक उजुरी कानुनी प्रक्रिया गएको र एक उजुरीकर्ता सम्पर्कमा नआएको सेवा केन्द्रका असई मनोज शाहीले बताए।

यो वर्ष प्यूठान जिल्लामा बलात्कारका घटनामा तीन, हाडनाता करणी घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ३९ जना गरी ४३ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

जातीय विभेद

झिमरुक गाउँपालिका-६ का २६ वर्षीय रेशम सुनारलाई ०८१ मङ्सिर ४ गते जातीय विभेद गरेको भन्दै झिमरुक गाउँपालिका-३ का ४२ वर्षीय प्रमोद पोखेलविरुद्ध पीडितले मङ्सिर ४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध मङ्सिर २३ गते जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। आरोपित सोही दिन आफै अदालतमा उपस्थित भए। जिल्ला अदालतको मङ्सिर २४ गतेको इजलासले ओरापितलाई ५० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गर्ने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

प्यूठान जिल्लामा यो वर्ष ५ सय ७० जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

प्यूठानमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

तालिका ८.५.३.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
हत्या			३	३
जातीय विभेद			१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	४		४
	हाडनाता करणी	१		१
	जम्मा	५		५
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३९		३९
	बलात्कार	३		३
	हाडनाता करणी	१		१
	जम्मा	४३		४३
कूल जम्मा		४८	३	५१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

विषालु च्याउ

यस वर्ष प्यूठानमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

प्यूठानमा ५६ हजार १ सय ९५ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ५६ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १७ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, एक सामुदायिक अस्पताल, ४६ स्वास्थ्य चौकी, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ६ नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। ५० शैयाको जिल्ला अस्पतालमा नौ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा ६ जना कार्यरत र तीन जनाको दरबन्दी रिक्त छ। मेडिकल अधिकृत सात जनाको दरबन्दीमा ६ जना कार्यरत र एक रिक्त छ। जिल्लामा ७० हजार १ सय जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेको स्वास्थ्य बीमा बोर्डका जिल्ला संयोजक जेदबहादुर घर्तीमगरले बताए।

तालिका ८.५.३.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	५	५

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३९		३९
बलात्कार		४	४
जम्मा	३९	४	४३

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.४ गुल्मी

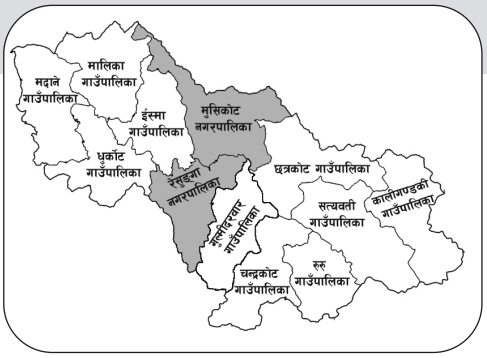

जम्मा जनसङ्ख्या	२,४६,४९४
महिला	१,३४,४६९
घर परिवार सङ्ख्या	६६,१००
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१०,८०१
साक्षरता प्रतिशत	८०.३४
आश्रित जनसङ्ख्या	१,२८,०४१
अपाङ्गता भएका	७,८३२

यस वर्ष गुल्मी जिल्लामा मानव अधिकार ज्यादतीका घटनामा ६१ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा आठ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ५२ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता पाँच महिला र २० पुरुष गरी २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ६९ पुरुष, कैद नतोकिएका २८ महिला गरी १ सय ५ जना छन्। क्षमताभन्दा पाँच गुणा बढी कैदीबन्दी हुँदा व्यवस्थापनको चुनौती रहेको छ। कारागारमा खानेपानी, भौतिक संरचना, जनशक्ति तथा तालिमको अभाव रहेको छ। कारागारमा नियमित स्वास्थ्य परीक्षण, मनोसामाजिक परामर्श तथा दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी पदपूर्ति नहुँदा समस्या भएको कारागारका निमित्त प्रमुख रेश्मीराज पन्थीले बताए । पुराना र जीर्ण भवनहरूको मर्मतसम्भार, आवश्यकता अनुसार नयाँ भवन निर्माण र कैदीबन्दीहरूको उचित व्यवस्थापनमा सम्बन्धित निकायले ध्यान दिनुपर्ने वैतनिक वकिल अधिवक्ता हिरा कुँवरले बताइन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन् । यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ २४ थानमध्ये २१ थान मुद्दा फैसला भई तीन बाँकी रहे । देवानी मुद्दातर्फ १ सय ८९ थानमध्ये ९७ थान मुद्दा फैसला भई ९२ थान मुद्दा बाँकी छन् । अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी र देवानी मुद्दा मुद्दा बाँकी छैनन् । १८ महिना नाघेको एउटा मुद्दा रहेको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी कमल पन्थीले बताए ।

बाल अधिकार

यस वर्ष गुल्मी जिल्लामा बलात्कार घटनामा ६, हाडनाता करणीका एक र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा एक जना गरी आठ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लाको साक्षरता दर ८०.३४ प्रतिशत

तालिका ८.५.४.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट	
		महिला	जम्मा
हत्या		१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	६	६
	हाडनाता करणी	१	१
	यौन दुर्व्यवहार	१	१
	जम्मा	८	८
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	४५	४५
	बलात्कार	६	६
	यौन दुर्व्यवहार	१	१
	जम्मा	५३	५३
कूल जम्मा		६१	६१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

रहेको छ । जिल्लामा ५ सय ८१ बाल विकास केन्द्र, ३ सय ८५ आधारभूत सामुदायिक विद्यालय र २७ संस्थागत विद्यालय छन्। मावि सामुदायिक १ सय २६ र संस्थागत १९ रहेको शिक्षा तथा समन्वय इकाइ, गुल्मीका प्रमुख थानेश्वर घिमिरेले बताए। यस वर्ष ३३ हजार १ सय २८ बालक र ३० हजार ७ सय ७३ बालिका गरी ६३ हजार ९ सय १ जना बालबालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा दलित छात्र ९ हजार ३ सय ९९ र छात्रा ९ हजार १ सय ३३ छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री २२ मावि र १५ आधारभूत विद्यालय छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका ६ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए । जिल्लामा विज्ञान र गणित विषयका विषयगत शिक्षक पाउन निकै मुस्किल छ। रेसुंगा नगरपालिका-५ को जनबोध माविमा लामो सयमदेखि विज्ञान शिक्षक नहुँदा पठनपाठन प्रभावित भएको प्रमुख घिमिरेले बताए। विद्यालयहरूमा स्वच्छ र सफा खानेपानीको अभाव हुनुका साथै सफा शौचालय छैनन्।

यौन दुर्व्यवहार

१३ वर्षीय बालिकालाई ०८० पुस १६ गते यौन दुर्व्यहार गरेको भन्दै ३६ वर्षीय पुरुषविरुद्ध पीडित पक्षले माघ ७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो । प्रहरीले आरोपितलाई माघ ६ गते गिरफ्तार गऱ्यो । जिल्ला न्यायाधीश युवराज गौतमको ०८१ जेठ १७ गतेको इजलासले आरोपितलाई एक वर्ष ६ महिना कैद र १५ हजार जरिबाना हुने फैसला सुनायो ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ९४ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए । जसमा ६६ उजुरीमा मेलमिलाप र २८ उजुरी अदालत गएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी शंकरप्रसाद पोखरेलले बताए ।

यो वर्ष गुल्मी जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ६, यौन दुर्व्यवहार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ४५ गरी ५२ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये एक जना अपाङ्गता भएकी महिला पीडित भइन्।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

आगलागी

यो वर्ष जिल्लामा आगलागीबाट मानवीय तथा भौतिक क्षति भयो । आगलागीबाट दुई महिला, एक

इस्मा गाउँपालिकामा आगलागीबाट क्षति भएको घर

पुरुष, एक बालिका र एक जेष्ठ नागरिक गरी पाँच जनाको मृत्यु भयो भने ६ महिला, ११ पुरुष, पाँच बालबालिका, एक ज्येष्ठ नागरिक गरी २३ जना घाइते भए । आगलागीमा परी ८१ घर र १ सय ११ गोठमा पूर्ण रूपमा क्षति पुग्यो । सरकारी कार्यालय दुई र तीन सवारी साधनमा क्षति पुगेको जिल्ला प्रहरी कार्यालय जनायो । इस्मा गाउँपालिकाका विभिन्न ठाउँहरूमा ०८१ वैशाख ८ गते आगलागी हुँदा ३१ जना विद्यार्थी र दुई जना शिक्षकको घरगोठसँगै पाठ्यपुस्तक, कापी, कलम, झोला र पोसाक जलेर नष्ट भयो ।

आगलागीबाट पीडितहरूले लाभग्राही बनेर घर निर्माण गरेको वर्ष दिन हुन लाग्दासमेत सरकारले सम्झौता अनुसार रकम दिएको छैन । ४६ हजार ९८ हेक्टर वन क्षेत्र रहेकोमा २ हजार २४ हेक्टर वन क्षेत्र आगलागीको कारण नष्ट भएको डिभिजन वन कार्यालयका सूचना अधिकारी मेघलाल पाण्डेयले बताए।

बाढीपहिरो

मालिका गाउँपालिका-६ अर्जेमा ०८१ असार १५ गते गएको पहिरोमा परी भेषबहादुर विकका परिवारका पाँच जनाको मृत्यु भयो । त्यसैगरी असार १५ गते पछि मुसिकोट नगरपालिका-१ थाम बिसौनामा पहिरोमा परी चार जनाको मृत्यु भयो ।

मानव अधिकार र वातावरण

बसाइँसराइ

गुल्मी जिल्लामा यो वर्ष १ हजार २ सय १७ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन् ।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

गुल्मीमा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना

भएको छैन ।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष गुल्मीमा विषालु च्याउको सेवनबाट आठ जना बिरामी भए।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

गुल्मीमा ६६ हजार १ सय घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ५५ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा चार ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन् ।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, ७६ स्वास्थ्य चौकी, तीन प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, एक आधारभूत अस्पताल, ३८ सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, चार शहरी स्वास्थ्य केन्द्र र १५ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र रहेका छन् । गुल्मी अस्पतालमा स्थायी दरबन्दी ५९ जनाको रहेकोमा २१ जना कार्यरत छन् । अस्पतालमा विशेषज्ञ डाक्टरहरूको १० स्थायी दरबन्दी रिक्त छ । पछिल्लो समय छात्रवृत्ति करारका एक र दरबन्दी करारका दुई जना विशेषज्ञ कार्यरत छन् । अस्पतालका चार स्थायी मेडिकल अधिकृतमध्ये एक जना कार्यरत छन् । सो पदमा छात्रवृत्ति करारका ६ जनाले काम गरिरहेका छन् ।

जिल्लामा स्वास्थ्य बीमा कार्यान्वयनमा आएदेखि ४७.४ प्रतिशत नागरिक बीमाको पहुँचमा आएका छन् । ५६ हजार ४ सय ४७ पुरुष र ६० हजार ३ सय १३ जना महिला गरी १ लाख १६ हजार ७ सय ६० जना बीमा आबद्ध भएको स्वास्थ्य बीमा बोर्डको तथ्याङ्क रहेको छ ।

तालिका ८.५.४.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

तालिका ८.५.४.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार

घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार		७	७
यौन दुर्व्यवहार	१		१
जम्मा	१	७	८

महिला अधिकार

घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३९	४	१	१	४५
बलात्कार				६	६
यौन दुर्व्यवहार			१		१
जम्मा	३९	४	२	७	५२

मारिएकाको घटना सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.५ अर्घाखाँची

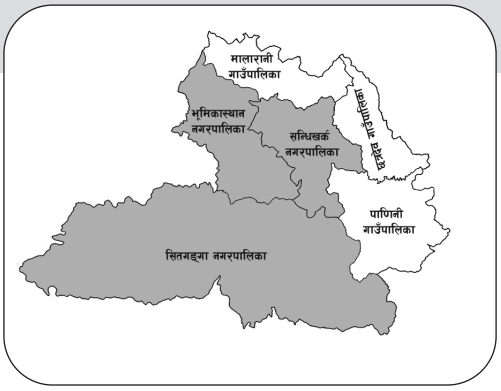

जम्मा जनसङ्ख्या	१,७७,०८६
महिला	९६,४१४
घर परिवार सङ्ख्या	४८,४४९
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	११,०८२
साक्षरता प्रतिशत	८०.०५
आश्रित जनसङ्ख्या	९१,३५३
अपाङ्गता भएका	६,२४६

यस वर्ष अर्घाखाँची जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ४३ जना र आठ जना पुरुष गरी ५१ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ११ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २८ जना महिला पीडित भए।

तालिका ८.५.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
घाइते		१		१
हत्या			३	३
अमानवीय व्यवहार		३	६	९
बाल अधिकार	बलात्कार	५		५
	हाडनाता करणी	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	बालविवाह	३		३
	जम्मा	११		११
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३४		३४
	बलात्कार	४		४
	जम्मा	३८		३८
कूल जम्मा		४३	८	५१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कुटपिट

अन्यपक्षबाट

मालारानी गाउँपालिका-८ हंसपुर प्रहरी चौकीबाट ड्युटीमा खटिएका प्रहरी जवान ३० वर्षीय गोरख यादव र २६ वर्षीय सुनिल नेपालीलाई ०८१ भदौ २१ गते दुर्व्यवहार गरेको भन्दै मालारानी गाउँपालिका-७ बामरुकका ३० वर्षीय कृष्ण रेश्मी, २७ वर्षीय मदन रेश्मी र २७ वर्षीय विनोद रेश्मीविरुद्ध पीडित पक्षले भदौ २१ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितहरूलाई प्रहरीले भदौ २१ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध भदौ ३० गते जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला अदालतमा अभद्र व्यवहार गरेको अभियोगमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतको भदौ ३० गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई जनही १५ हजार रुपियाँका दरले धरौटीमा रिहा गर्ने आदेश गऱ्यो।

दुर्व्यवहार

अन्यपक्षबाट

मालारानी गाउँपालिका-८ कमेरेपानी स्थित बाल शिक्षा माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक ५७ वर्षीय राजेन्द्र पन्थीलाई ०८० माघ २८ गते विद्यालय जाँदै गरेको अवस्थामा क्रान्तिकारी कम्युनिष्ट पार्टी नेपाल, जिल्ला सङ्गठन समितिले १० बुँदे माग राख्दै मोसो दलेर दुर्व्यवहार गरेको भन्दै मालारानी गाउँपालिका-८ बाटुलेखोला बस्ने ३८ वर्षीय नरिश्वर पाण्डे र रूकुम रानोभेरी गाउँपालिका-९ स्थायी घर भई हाल सन्धिखर्क नगरपालिका-१ रतहले बस्ने ४० वर्षीय हुकुम भनिने हुमबहादुर खड्काविरुद्ध पीडित

पक्षले माघ २८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितहरूलाई प्रहरीले माघ २८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको फागुन ११ गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई १० हजार रुपियाँका दरले धरौटीमा रिहा गऱ्यो। धर्मेन्द्र बास्तोला नेतृत्व क्रान्तिकारी कम्युनिष्ट पार्टी नेपाल जिल्ला सङ्गठन समिति अर्घाखाँचीले माघ २८ गते एक विज्ञप्ति जारी गरी प्रधानाध्यापक पन्थीले विद्यालय समयमा मादक पदार्थ सेवन गरेर बालबालिकालाई दुर्व्यवहार गरेको, दिवा खाजाको रकम हिनामिना गरेको, विद्यार्थीहरूबाट अनावश्यक शुल्क असुल गरेको, शिक्षक नियुक्तिमा घुस खाएको, विद्यालयको भवन निर्माणमा कमिसनको खेल गरेको, वडाको बजेटमा भ्रष्टाचार गर्ने भूमिका खेलेको लगायतका अनिमियतता गरेको आरोप लगायो।

धारापानी प्रहरी चौकीबाट ड्युटीमा खटिएका प्रहरी सहायक हबल्दार विष्णु पछाइलाई ०८१ वैशाख २७ गते दुर्व्यवहार गरेको भन्दै भूमिकास्थान नगरपालिका-२, ठूलाखर्क बस्ने २४ वर्षीय हिमाल केसीलाई प्रहरीले वैशाख २७ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध ०८१ जेठ ४ गते सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। प्रशासन कार्यालयको सोही दिनको आदेशले आरोपितलाई १५ हजार रुपियाँका दरले धरौटीमा रिहा गऱ्यो।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १ सय ५० जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ६५ र कैद नतोकिएका २४ जना गरी ८९ जना कैदीबन्दी छन्। जसमध्ये ६ जना महिला र ८३ जना पुरुष छन्। कारागारमा एक जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। यस वर्ष सरुवा भएर गएका आठ जना रहेका छन्। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना हेल्थ असिस्टेन्टको दरबन्दी रहेको भए पनि विगत पाँच वर्षदेखि रिक्त रहेको जेलर पोमकला भण्डारीले बताइन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दा ८४ थानमध्ये ३४ थान फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ २ सय ३८ थानमध्ये १ सय २९ थान फैसला भए। एक वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा पाँच थान र एक वर्ष नाघेका देवानी मुद्दा नौ थान छन्। यस वर्ष ३ सय ८३ थानमध्ये १ सय ६५ थान फैसला भएको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार नारायण पौडेलले बताए।

तालिका ८.५.५.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१
महिला अधिकार	३	३
कूल जम्मा	३	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बाल अधिकार

यस वर्ष अर्घाखाँची जिल्लामा बलात्कार घटनामा पाँच, हाडनाता करणीका घटनामा एक, बालविवाह घटनामा तीन र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा दुई गरी ११ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएकी एक जना बालिका पीडित भइन्।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय ४२ आधारभूत विद्यालय र ८७ माध्यमिक विद्यालय छन्। जिल्लामा शिक्षक दरबन्दी सङ्ख्या २ हजार ५० जनाको छ। यस वर्ष जिल्लामा ७२ हजार १ सय ८८ जना छात्रा र ४७ हजार ३ सय ५३ जना छात्र विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका २ सय ९९ जनामध्ये छात्रा र १ सय २६ जना छात्र छन्। अपाङ्गतामैत्री विद्यालय १ सय २ छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका छात्रवृत्ति पाउने बालबालिका तीन जना छन्। दलित विद्यार्थी सङ्ख्या १२ हजार ५ सय ६३ जनामध्ये छात्रा सङ्ख्या ६ हजार २ सय १६ जना छन्।

जिल्लाका ६ ओटै स्थानीय तहका शिक्षा शाखामा कर्मचारी पर्याप्त मात्रामा नहुँदा दैनिक प्रशासनिक काममा मात्र समय दिनुपर्ने हुनाले आवश्यकता अनुरूप विद्यालय सुपरीवेक्षण, अनुगमन, मूल्याङ्कन र शैक्षिक क्षेत्र सुधार गर्न समस्या भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख मनिराम पराजुलीले बताए।

बलात्कार

१२ वर्षीया बालिकालाई ०८१ असार ९ गते बलात्कार गरेको भन्दै पाणिनि गाउँपालिका-४ भर्तापुर गेजाका ३६ वर्षीय पोमबहादुर रास्कोटीविरुद्ध पीडित

पक्षले असार १० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले असार १० गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश शिवलाल पाण्डेयको भदौ १८ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुर ठहर गर्दै एक वर्ष कैद सजाय, ४० हजार रुपियाँ जरिबाना र पीडित राहत कोषमा ५० हजार रुपियाँ भराउने फैसला गरेको जिल्ला अदालतको मुद्दा फाँटका नायब सुब्बा रामप्रसाद आचार्यले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसाबाट पीडित भएको भन्दै ३८ जना महिलाले जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दिए। तीमध्ये ३६ उजुरीमा मेलमिलाप भएको र दुई उजुरी दिएर सम्पर्कमा नआएको सेवा केन्द्रका इन्स्पेक्टर विष्णुप्रसाद पौडेलले बताए।

यो वर्ष अर्घाखाँची जिल्लामा बलात्कारका घटनामा चार र घरेलु हिंसाका घटनामा २४ गरी २८ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएकी दुई जना महिला पीडित भए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

अर्घाखाँचीमा यो वर्ष ८ सय ३१ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

अर्घाखाँचीमा सात ओटा इँटाभट्टा सञ्चालनमा रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष अर्घाखाँचीमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

अर्घाखाँचीमा ४८ हजार ४ सय ४९ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ८९ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

अर्घाखाँचीमा २८ ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्ला अस्पतालमा १० जना विशेषज्ञको दरबन्दी भएकोमा नौ रिक्त छ। स्टाफ नर्सको सात जनाको दरबन्दी भएकोमा चार जना स्थायी, दुई जना करार र अनमीको चार दरबन्दीमा सबै कार्यरत छन्।

जिल्लामा ३९ स्वास्थ्य चौकी, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र छन्। आधारभूत स्वास्थ्य अस्पताल ६ ओटै स्थानीय तहमा निर्माणाधीन अवस्थामा रहेका छन्। ११ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र, २३ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, १९ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, २४ बर्थिङ्ग सेन्टर, एक सरकारी अस्पताल र दुई निजी अस्पताल छन्। जिल्लामा स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रममा ४५ प्रतिशत नागरिकहरू बीमित छन्। बीमितहरूले झण्झटिलो, औषधी नपाएको जस्ता गुनासाहरू गर्ने गरेको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, प्रमुख शिव नेपालीले बताए।

तालिका ८.५.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बालविवाह		१	२		३
बलात्कार	१	२	२	१	६
यौन दुर्व्यवहार		१	१		२
जम्मा	१	४	५	१	११

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	जम्मा
घरेलु हिंसा	१७	७		२४
बलात्कार		२	२	४
जम्मा	१७	९	२	२८

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	जम्मा
हत्या	२	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.६ पाल्पा

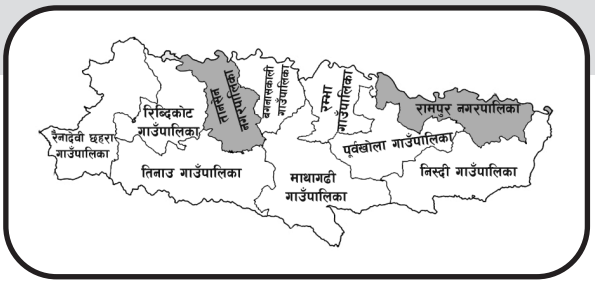

जम्मा जनसङ्ख्या	२,४५,०२७
महिला	१,३२,२६६
घर परिवार सङ्ख्या	६४,९९१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	११,३५६
साक्षरता प्रतिशत	८३.६७
आश्रित जनसङ्ख्या	१,१६,१८५
अपाङ्गता भएका	७,७१९

यस वर्ष पाल्पा जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ५६ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४८ जना महिला पीडित भए।

तालिका ८.५.६.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट	
		महिला	जम्मा
हत्या		१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	६	६
	यौन दुर्व्यवहार	१	१
	जम्मा	७	७
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	४३	४३
	बलात्कार	४	४
	बोक्सीको आरोप	१	१
	जम्मा	४८	४८
कूल जम्मा		५६	५६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १ सय ५० महिला र १ सय ७५ पुरुष गरी ३ सय २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा १७ महिला र २ सय ४६ पुरुष गरी २ सय ६३ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा आश्रित बालक एक जना छन्। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य जाँचका लागि एक जना सिनियर अहेव छैठौं तह दरबन्दी रहेको छ। कारागारमा रहेका आश्रित बालबालिकलाई पठनपाठनको लागि विद्यालय पठाइएको कारागारका सूचना अधिकारी गणेशकुमार गैरेले बताए। दीर्घ रोगी तथा मानसिक रोगीहरूलाई चौकीदार, नाइके तथा सहनाइकेको टोली बनाइ विशेष स्याहार गर्ने गरिएको छ। कारागारमा मुढा बुन्ने, बत्ती कात्ने, नाम्लो बाट्ने लगायतका सीपमूलक कार्य हुने गरेको छ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष अदालतमा देवानी मुद्दातर्फ २ सय ३८ थान मुद्दामध्ये २ सय ८ थान मुद्दा फैसला भए। फौजदारी मुद्दातर्फ ६७ थानमा ५६ थान मुद्दा फैसला भए। जिल्लामा दुई वर्ष नाघेको मुद्दा नरहेको अदालतका स्रेस्तेदार केशव पराजुलीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष पाल्पा जिल्लामा बलात्कार घटनामा ६ र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा एक गरी सात जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय २१ आधारभूत र १ सय ३८ माध्यमिक विद्यालय छन्। २ हजार ८ सय शिक्षकको दरबन्दी रहेकोमा चार दरबन्दी मिलान हुन बाँकी छ। यस वर्ष ३० हजार ७ सय २ बालक र ३२ हजार ३ सय ५५ जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जसमा

अपाङ्गता भएका ९ सय ३४ बालिका र ५ सय २० बालक छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय ७० ओटा छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका ६ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाएका छन्। यसवर्ष जिल्लाभर ४ हजार ९ सय ६३ दलित बालक र ४ हजार ९ सय २० दलित बालिका विद्यालय भर्ना भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका सूचना अधिकारी बमबहादुर थापाले बताए।

बलात्कार

१२ वर्षीया बालिकालाई ०८० चैत ६ गते बलात्कार गरेको भन्दै रम्भा गाउँपालिका-४ का ७५ वर्षीय पदमबहादुर खनालविरुद्ध पीडित पक्षले ०८१ वैशाख १८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख १८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दलबहादुर केसीको ०८१ कात्तिक २७ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १८ वर्षको कैद सजायको फैसला गरेको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार केशव पराजुलीले बताए।

यौन दुर्व्यवहार

१२ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख १२ गते यौन दुर्व्यवहार गरेको भन्दै चितवन जिल्ला भरतपुर महानगरपालिका-११ का ६५ वर्षीय मानबहादुर कार्कीविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख १२ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख १२ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायधीश दलबहादुर केसीको असोज ८ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ६ महिना कैद र १० हजार रुपियाँ जरिबानाको फैसला गरेको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार केशव पराजुलीले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भएको भन्दै ५२ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिटका १२, गालीगलौज, खानलाउन नदिएका ४० उजुरी छन्। जसमा ४५ उजुरीमा मेलमिलाप भएको र सात उजुरी अदालत गएको सेवा केन्द्रका प्रहरी सहायक हवल्दार तारा कुँवरले बताइन्।

यो वर्ष पाल्पा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा चार, बोक्सीको आरोपमा एक जना र घरेलु हिंसाका घटनामा ४३ गरी ४८ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

'बोक्सी' आरोप

४३ वर्षीया महिलालाई ०८१ जेठ ६ गते बोक्सी भनेर कुटपिट गरेको भन्दै बगनासकाली गाउँपालिका-९ चापपानी ग्वासिङका २९ वर्षीय पदम बस्यालविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ ८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले जेठ ९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितले 'पीडितको आँखामा बोक्सी देखिएको र उक्त बोक्सी भगाउने' भन्दै पीडित महिलालाई लाठी र हातले कुटपिट गरी शरीरभरी नीलडाम गराएको पीडित पक्षले जनायो। पीडितको उपचार जेठ ८ गते पाल्पा अस्पतालमा भयो। प्रहरीले आरोपितिवरुद्ध जेठ ३१ गते जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दलबहादुर केसीको जेठ ३१ गतेको इजलासले आरोपितलाई १ लाख रुपियाँ धरौटीमा रिहा गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

पाल्पामा यो वर्ष ९ सय ६७ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना

पाल्पामा तीन ओटा सिमेन्ट उद्योग सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष पाल्पामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

पाल्पामा ६४ हजार ९ सय ९१ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ९० प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

पाल्पामा १ सय २९ ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा दुई सरकारी अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ६२ स्वास्थ्य चौकी, १२ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, ५८ स्वास्थ्य इकाइ, १३ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन्। जिल्ला अस्पतालमा १९ जना डाक्टरको दरबन्दी रहेकोमा १२ जना कार्यरत छन्। चार स्थायी अन्य आठ जना छात्रवृत्तिका डाक्टर रहेका छन्। जिल्लामा ६१ हजार ७ सय ६ घरका २ लाख ४६ हजार ३१ नागरिकले स्वास्थ्य बीमा गरेका छन्। जसमध्ये १३ हजार ८ सय ३८ घरका ज्येष्ठ नागरिक रहेको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका सूचना अधिकारी मधुसुधन भट्टराईले बताए।

तालिका ८.५.६.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१		१	४	६
यौन दुर्व्यवहार	१				१
जम्मा	२		१	४	७

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	कानुनी दायरामा नल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३५	७	१		४३
बलात्कार		१	२	१	४
बोक्सीको आरोपमा				१	१
जम्मा	३५	८	३	२	४८

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.७ नवलपरासी पश्चिम

जम्मा जनसङ्ख्या	३,८६,८६८
महिला	१,९८,६८६
घर परिवार सङ्ख्या	८२,७०९
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२३,६९६
साक्षरता प्रतिशत	७७.९७
आश्रित जनसङ्ख्या	१,७९,४६४
अपाङ्गता भएका	९,१३८

यस वर्ष नवलपरासी पश्चिम जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा १ सय १७ जना महिला र १४ जना पुरुष गरी १ सय ३१ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २३ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ९१ जना महिला पीडित भए। परिवारबाट हत्याका घटनामा तीन जना महिलाको मृत्यु भयो।

गोली/विष्फोटक पदार्थबाट घाइते

बर्दघाट नगरपालिका-४ बर्दघाट घर भई सुस्ता गाउँपालिका-१ मा सुनचाँदी व्यवसाय गर्ने ६२ वर्षीय गजेन्द्र विश्वकर्मालाई पसल बन्द गरी घरतर्फ फर्किँदै गर्दा ०८० माघ २१ गते पहिचान नखुलेको समूहले गोली प्रहार गऱ्यो। सोही समूहले उनका छोरा महेन्द्र विश्वकर्मामाथि दायाँ हातमा खुँडा प्रहार गरी घाइते बनायो। गजेन्द्रको चिसापानी अस्पताल, प्रादेशिक अस्पताल लुम्बिनी मेडिकल कलेज, भैरहवामा समेत उपचार हुन नसकी काठमाडौँ स्थित मेडिसिटी अस्पतालमा र छोरा महेन्द्रको प्रादेशिक अस्पतालमा उपचार भयो। सुनचाँदी व्यवसायी समितिका अध्यक्ष इन्द्रबहादुर विश्वकर्माले माघ २२ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, बर्दघाटमा उजुरी दिएको भए पनि आरोपित हालसम्म गिरफ्तार भएका छैनन्।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ महिला र १ सय ५० पुरुष गरी १ सय ७५ जनाको रहेको छ। कारागारमा ८७ महिला र ४ सय ६४ पुरुष गरी ५ सय ५१ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा आश्रित बालक तीन र बालिका पाँच जना छन्। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। कारागारमा १३ जना पुरुष र ६ जना महिला गरी कूल १३ जना ज्येष्ठ नागरिक रहेको कारागार प्रमुख अर्जुन रेग्मीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा ६ जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा एक रिक्त छ। यो वर्ष अदालतमा फौजदारी मुद्दातर्फ ८ सय २५ थानमध्ये २ सय २६ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ १ हजार ५ सय ६४ थानमध्ये ५ सय २३ थान मुद्दा फैसला भए। अदालतमा दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा २३ थान छन् भने देवानी मुद्दा १ हजार ३१ थान बाँकी रहेको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार जानकीरमण यादवले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष नवलपरासी पश्चिम जिल्लामा बलात्कार घटनामा १२, यौन दुर्व्यवहार घटनामा ६, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा तीन, बालविवाहका घटनामा एक र विद्यालयमा दिइने

तालिका ८.५.७.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट		३	३	५
घाइते		१	३	३
हत्या		१	८	९
बाल अधिकार	बालविवाह	१		१
	बेचबिखन तथा ओसारपसार	३		३
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		१	१
	बलात्कार	१३		१३
	यौन दुर्व्यवहार	६		६
	जम्मा	३३	१	३३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	७४		७४
	बोक्सीको आरोपमा	१		१
	बलात्कार	८		८
	सामूहिक बलात्कार	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	बेचबिखन तथा ओसारपसार	३		३
	पारिवारिक हत्या	३		३
	जम्मा	९१		९१
कूल जम्मा		११७	१४	१३१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

शारीरिक सजायका घटनामा एक जना गरी २३ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय ५४ आधारभूत र ६३ माध्यमिक विद्यालय छन्। सामुदायिक विद्यालयतर्फ ३३ हजार ४ सय ३१ जना छात्रा र ३१ हजार १ सय ३८ छात्र गरी ६४ हजार ५ सय ६९ जना रहेका छन्। संस्थागत विद्यालयतर्फ १६ हजार ६ सय १६ छात्रा र २४ हजार १ सय ९१ जना छात्र गरी ४० हजार ८ सय ७ विद्यार्थी रहेका छन्। जिल्लामा शिक्षक दरबन्दी स्थानीय तहले नै रिक्त हुने बित्तिकै पदपूर्ति गर्ने गरेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्रमुख महेन्द्र सुवेदीले बताए।

तालिका ८.५.७.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

माहिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ३ सय ४९ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा २ सय ७५ उजुरीमा मेलमिलाप, ३४ उजुरी मेलमिलापको प्रक्रिया छ भने ४० उजुरी अन्य कारबाहीको लागि माथिल्लो निकायमा पठाएको सेवा केन्द्रका असई यशोदा विकले बताइन्।

यो वर्ष नवलपरासी पश्चिम जिल्लामा बलात्कारका घटनामा आठ, यौन दुर्व्यवहार घटनामा दुई, सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा दुई, बोक्सीको आरोपमा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ७४ गरी ८८ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट तीन जना महिलाको हत्या भयो। जसमध्ये अपाङ्गता भएकी एक जना महिला पीडित भइन्।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

नवलपरासी पश्चिममा यो वर्ष ५ सय ९२ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

जिल्लामा हालसम्म १२ ओटा इँटाभट्टा र ६ ओटा सिमेन्ट उद्योग स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष जिल्लामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

जिल्लामा ८२ हजार ७ सय ९ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ६२ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा ५३ ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा तीन सरकारी अस्पताल, तीन सामुदायिक अस्पताल, ३६ स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, एक नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। सदरमुकामस्थित सरकारी अस्पतालमा नौ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा ६ जनाको दरबन्दी रिक्त छ। स्वास्थ्यकर्मीको ४१ दरबन्दीमा ४३ करारमा कार्यरत छन् भने पाँच जना बिदा छन्। जिल्लामा ५४ हजार ९ सय ४१ जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा ७ सय ६१ जनाको बिमा गरिएको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख ओमप्रकाश पन्थीले बताए।

तालिका ८.५.७.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बाल विवाह			१	१
बेचबिखन तथा ओसारपसार			३	३
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय	१			१
बलात्कार	२	२	८	१२
यौन दुर्व्यवहार		१	५	६
जम्मा	३	३	१८	२३

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	६३	९		२	७४
बोक्सीको आरोपमा	१				१
बलात्कार		१		८	९
यौन दुर्व्यवहार			१	१	२
बेचबिखन तथा ओसारपसार				२	२
पारिवारिक हत्या				३	३
जम्मा	६४	१०	१	१६	९१

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	८	९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.८ रूपन्देही

जम्मा जनसङ्ख्या	११,२१,९५७
महिला	५,७१,४७९
घर परिवार सङ्ख्या	२,३८,१७१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	६९,९९३
साक्षरता प्रतिशत	८१.२३
आश्रित जनसङ्ख्या	२,७०,२२९
अपाङ्गता भएका	१८,२३९

यस वर्ष रुपन्देही जिल्लामा मानव अधिकार ज्यादतीका घटनामा ७ सय ७८ जना महिला र दुई जना पुरुष गरी ७ सय ८० जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ७६ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ७ सय २ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

भैरहवा कारागारको क्षमता १ सय ५० रहेको छ । कारागारमा २ सय ७८ जना कैदी र २ सय ९७ जना बन्दीहरू गरी ५ सय ७५ जना छन्। जसमध्ये १६ जना विदेशी कैदी र २५ जना विदेशी बन्दीहरू छन्। कारागारमा क्षमता भन्दा बढी कैदी थुनुवाहरू भएकाले सुत्न बस्न, समस्या छ।

बालसुधार गृहको अवस्था

भैरहवामा रहेको बालसुधार गृहमा १ सय ३ जना बालकहरू रहेका छन्। जसमध्ये फैसला भएर सुधारका लागि सजाय तोकेका ५२ जना र सजाय नतोकिएका ५१ जना छन्। जसमध्ये तीन जना विदेशी छन्।

बाल सुधारगृहमा बस्ने बालकहरू अधिकांश विद्यालय उमेर समूहका भए पनि विद्यालय नभएकोले पढ्नबाट वञ्चित छन्। बाल सुधारगृहमा क्षमताभन्दा बढी बाल कैदी बन्दी राख्दा सुत्न बस्न र शौचालय जान पालो कुर्नुपर्ने बाध्यता रहेको छ। सुधारगृहमा विगत लामो समयदेखि कार्यालय सहयोगीको भरमा रहेको छ। सुधार गृहमा स्वास्थ्य उपचारका लागि स्वास्थ्यकर्मी र बालमनो विमर्शकर्ता छैनन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

१० जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालत रूपन्देहीमा १० जना न्यायाधीश कार्यरत छन। यो वर्ष २ हजार २ सय ३६ थान फौजदारी मुद्दामध्ये १ हजार ९ सय ३९ थान फैसला भए। २ सय ९७ थान मुद्दा बाँकी छन्। ३ हजार ४ सय ६७ थान देवानी मुद्दामध्ये १ हजार १ सय ६६ थान फैसला भए। २ हजार ३ सय १ थान मुद्दा बाँकी छन्। त्यसैगरी पुनरावेदनतर्फ १० थान मुद्दामध्ये पाँच थान मुद्दा फस्यौट ५ थान बाँकी छन्। त्यस्तै निषेधाज्ञाका ८८ थान रिट निवेदन दर्ता रहेकोमा ४८ थान फेसला भएको, फस्यौट हुन बाँकी ३३ थान रहेको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी अनन्त मरासिनीले बताए।

उच्च अदालत तुलसीपुर, बुटवल इजलास

१२ जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत तुल्सीपुर, बुटवल इजलासमा २ जना

न्यायाधीशको दरबन्दी रिक्त छ। यस वर्ष दुनियावादी देवानीका ३ सय ३७ थान, दुनियावादी फौजदारीका १ सय ३७ थान, सरकारवादी फौजदारीका २ सय ९४ थान, अघिल्लो वर्षको जिम्मेवारी सरेर आएको सुरु मुद्दा ६ सय ८८ थान नयाँ दर्ता १ हजार ८८ थान र ६ सय ९८ थान मुद्दा फैसला भए। त्यस्तै बन्दी प्रत्यक्षीकरणतर्फ यस वर्ष ११ थान मुद्दा दर्ता भए भएकोमा कुनै पनि फैसला भएन निषेधाज्ञाको निवेदनमा अघिल्लो वर्षको जिम्मेवारी सरेर आएको ६ थान र नयाँदर्ता नौ गरी जम्मा १५ थानमा आठ थान मुद्दा फैसला भई सात थान बाँकी रहेको उच्च अदालतका रजिष्टार यमप्रसाद बास्कोटाले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष रुपन्देही जिल्लामा बलात्कार घटनामा ३९, हाडनाताकरणी घटनामा दुई, सामूहिक बलात्कारका घटनामा पाँच, यौन दुर्व्यवहार घटनामा २३, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा दुई, बालविवाहका घटनामा चार र विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायका घटनामा एक जना गरी ७६ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

तालिका ८.५.८.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
हत्या		३		३
बाल अधिकार	बाल विवाह	४		४
	बेचबिखन तथा ओसारपसार	३		३
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय	१		१
	बलात्कार	३९		३९
	सामूहिक बलात्कार	५		५
	हाडनाता करणी	३		३
	यौन दुर्व्यवहार	३१	३	३३
	जम्मा	६४	३	६६
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	६५८		६५८
	दाइजोजनित हिंसा	३		३
	बलात्कार	३८		३८
	सामूहिक बलात्कार	४		४
	बलात्कार प्रयास	३		३
	पारिवारिक हत्या	३		३
	बेचबिखन तथा ओसारपसार	५		५
	जम्मा	६०३		६०३
कूल जम्मा		६६८	३	६८०

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा सामुदायिकतर्फ २ सय १७ आधारभूत र १ सय ७० माध्यमिक विद्यालय छन्। यो वर्ष १ लाख ४९ हजार ८ सय ३४ छात्र र १ लाख ४५ हजार ४ सय ५१ जना छात्राहरू विद्यालय भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका ३ सय ६५ छात्रा र ३ सय ८६ छात्र छन्। विशेष विद्यालय एक माध्यमिक र तीन विद्यालयमा स्रोत कक्षा सञ्चालनमा छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका १९ जना विद्यार्थीहरूले छात्रवृत्ति पाएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ रुपन्देहीका प्रमुख माधव बन्जाडेले बताए। यस वर्ष २३ हजार ९५ दलित छात्र र २० हजार ८ सय ८५ दलित छात्रा विद्यालय भर्ना भए। वैदेशिक रोजगारमा गएर मृत्यु भएका परिवारका ८४ जना बालबालिकाले ७ लाख ७२ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए। द्वन्द्वपीडित परिवारका १९ बालबालिकाले ३ लाख २ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाएको प्रमुख बन्जाडेले बताए।

बलात्कार

१० वर्षीया बालिकालाई ०८१ साउन २२ गते बलात्कार गरेको भन्दै पीडित पक्षले बुटवल उपमहानपा-१४ भाटा बस्ने ५७ वर्षीय शंकरबहादुर पाण्डे रानाविरुद्ध पीडित पक्षले साउन २३ गते इलाका प्रहरी कार्यालय बुटवलमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले साउन २३ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश अशोक कुमार बस्नेतको पुस १८ गते बसेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै मागदावी पुग्ने फैसला सुनायो। सजाय निर्धारण हुन बाँकी रहेको छ।

बालविवाह

१७ वर्षीया बालिकालाई ०८१ भदौ २९ गते बालविवाह गरेको भन्दै मायादेवी गाउँपालिका-६ बगौलीका ३१ वर्षीय उमेश कुर्मीविरुद्ध पीडित पक्षले भदौ २९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले भदौ २९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश अशोककुमार बस्नेतको पुस १८ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै मागदावी पुग्ने फैसला सुनायो। सजाय निर्धारण हुन बाँकी रहेको छ।

तालिका ८.५.८.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यस वर्ष जिल्लामा घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ७ सय ७१ जना महिलाले जिल्ला प्रहरी कार्यालय महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी गरिएका ३ सय ७२ , खान/लाउन नदिएको १ सय ३८, विवाह दर्ता र नागरिकता नबनाएको ६२, अर्की पत्नी ल्याएर हेला गरेको २७, दाइजो नल्याएको भनी हेला गरेको ३८, शंका उपशङ्का गरी १ सय ३४ घटना छन्। यीमध्ये प्रहरीले ५ सय ९ उजुरीमा मेलमिलाप, १ सय ५७ उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको, ५८ उजुरी अदालत गएको र ५४ उजुरीकर्ता सम्पर्कमा नआएको सेवा केन्द्रका इन्स्पेक्टर अमृता केसीले बताइन्।

यस वर्ष रुपन्देही जिल्लामा बलात्कारका घटनामा २८, सामूहिक बलात्कार घटनामा चार, बलात्कार प्रयासका घटनामा तीन, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा पाँच, दाइजोजनित हिंसाका घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा ६ सय ५८ जना गरी ७ सय जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यस वर्ष परिवारबाट दुई जना महिलाको हत्या भयो। जसमध्ये अपाङ्गता भएकी एक जना महिला पीडित भइन्।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

रुपन्देहीमा यो वर्ष १ हजार ३ सय ६१ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

रुपन्देहीमा हालसम्म इँटाभट्टा ५४ ओटा र ११ ओटा सिमेन्ट उद्योग स्थापना भई सञ्चालनमा रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष रुपन्देहीमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सुचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

रुपन्देहीमा २ लाख ३८ हजार १ सय ७१ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ४७.४ घरपरिवारमा खानेपानीकाको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

रुपन्देहीमा १ सय १० ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक प्रादेशिक अस्पताल, एक जिल्ला अस्पताल र २१ निजी अस्पताल रहेका छन्। एक नगर अस्पताल, पाँच प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ६२ स्वास्थ्य चौकी, पाँच प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ५४ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, १२ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, दुई सामुदायिक इकाइ रहेका छन्। स्वास्थ्यकर्मीको ५ सय ४९ दरबन्दी रहेकोमा सबै कार्यरत छन्। २०७७ मङ्सिर १५ गते शिलान्यास भएका अस्पतालमध्ये निर्माण कार्य सम्पन्न नभएको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका सूचना अधिकारी भेषराज शर्माले बताए।

तालिका ८.५.८.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बाल विवाह	१		३	४
बेचबिखन तथा ओसारपसार			२	२
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		१		१
बलात्कार	२		४४	४६
यौन दुर्व्यवहार			११	११
जम्मा	३	१	६२	६६

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार				५	५
घरेलु हिंसा	८	६४०	१	९	६५८
बलात्कार				३१	३१
बलात्कार प्रयास				३	३
दाइजोजनित हिंसा		२			२
पारिवारिक हत्या				२	२
जम्मा	८	६४२	१	५१	७०२

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	२	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.९ कपिलवस्तु

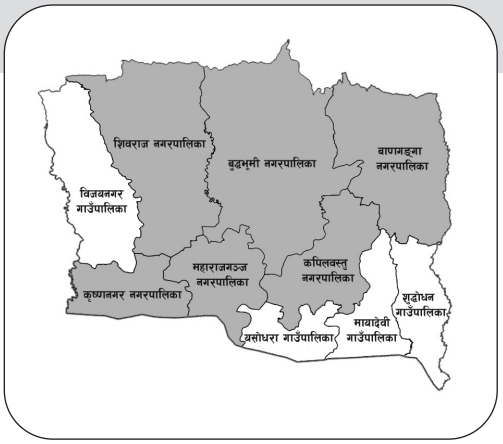

जम्मा जनसङ्ख्या	६,८२,९६१
महिला	३,४८,२७४
घर परिवार सङ्ख्या	१,२१,८६१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	३०,१४८
साक्षरता प्रतिशत	७१.८२
आश्रित जनसङ्ख्या	३,५८,९१३
अपाङ्गता भएका	१२,९२२

यस वर्ष कपिलवस्तु जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा दुई जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा ५ सय १९ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ५ सय २२ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३९ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४ सय ७६ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ३ सय ५२ जनाको रहेको छ। कारागारमा ३ सय ५८ जना कैदी र १ सय ६५ जना थुनुवा गरी ५ सय २३ जना कैदीबन्दीहरू रहेका छन्। जसमध्ये २५ जना विदेशी नागरिक छन्। अत्यधिक गर्मी र क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी राख्दा छाला र छालाजन्य रोगको सङ्क्रमण भएको छ। क्षमताभन्दा बढी बस्नुपर्दा सुत्न, बस्न, शौचालय जाँदा र नुहाउन पालो कुर्नुपर्ने बाध्यता छ। कारागारमा ६५ वर्ष माथि उमेर समूहका दुई जना ज्येष्ठ नागरिकहरू छन्।

हिरासतमा मृत्यु

विजयनगर गाउँपालिका-५ ठाकुरापुरका २१ वर्षीय नसिर उद्दिन खाँले ०८१ कात्तिक २१ गते बिहान इलाका प्रहरी कार्यालय गणेशपुरको हिरासतको शौचालयमा पासो लगाई आत्महत्या गरेको प्रहरीले जनायो। १७ वर्षीया बालिका बलात्कारको आरोपमा कात्तिक १५ गतेदेखि प्रहरी हिरासतमा थिए। अघिपछि सामान्य अवस्थामा रहेका मृतक खाँ कात्तिक १९ गते साँझ दिदी आएर भेटेर फर्किएपछि तनावमा रहेको र भोलिपल्ट कात्तिक २० गते बिहान शौचालयको झ्यालको जाली च्यातेर गम्छाले पासो लगाएर झुण्डिएको अवस्थामा सँगै बसेका थुनुवा शौचालय जाने क्रममा देखेर चिच्याएपछि घटना बाहिर आएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी मोहनमणि अधिकारीले बताए। प्रहरीका अनुसार 'अघिल्ला दिनमा सामान्य रहेको व्यक्तिले अघिल्लो दिन दिदीले भेटेर तैँले हाम्रो खानदानको बेइज्जत गरिस्' भनेर गएलगत्तै धेरै तनावमा रहेको सोही तनावलाई सहन नसकी आत्महत्या गर्न पुगेको प्रहरीको प्रारम्भिक अनुसन्धान रहेको डिएसपी अधिकारीले बताए। मृतकसँगै तीन जना थुनुवाहरू बस्दै आएको र अघिल्ला दिनहरूमा सधैंसँगै खाना खाएको र मृत्युको अघिल्लो दिन दिदीले भेटेर गएपछि तनावमा रहेको र खाना खान नमानेपछि आफूहरूले धेरै सम्झाएर कर गरेर खाना खुवाएको थुनुवाहरूलाई उद्धृत गर्दै मानव अधिकारकर्मी रामदयाल ठाकुरले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा पाँच जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन। यो वर्ष ७ सय ७७ थान फौजदारी मुद्दामध्ये ५ सय ३७ थान फैसला भए। २ सय ७ थान मुद्दा बाँकी छन्। ३ हजार ४७ थान

तालिका ८.५.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
अपहरण				३	१	४
कुटपिट				१		१
हिरासतमा मृत्यु		१	१			
अमानवीय व्यवहार		१	१			
हत्या					३	३
बाल अधिकार	बालविवाह			३		३
	बेचबिखन तथा ओसारपसार			१		१
	बलात्कार			१७		१७
	सामूहिक बलात्कार			३		३
	यौन दुर्व्यवहार			१६		१६
	जम्मा			३९		३९
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा			४५७		४५७
	साइबर अपराध			१		१
	बलात्कार			११		११
	बलात्कार प्रयास			५		५
	बेचबिखन तथा ओसारपसार			३		३
	जम्मा			४७६		४७६
कूल जम्मा		३	३	५१९	३	५३३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

देवानी मुद्दामध्ये १ हजार ८ सय ५ थान फैसला भए। १ हजार २ सय ४२ थान मुद्दा बाँकी रहेको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी नारायणबहादुर भट्टराईले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष कपिलवस्तु जिल्लामा बलात्कार घटनामा १७, सामूहिक बलात्कार घटनामा तीन, यौन दुर्व्यवहार घटनामा १६, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा एक र बालविवाहका घटनामा दुई गरी ३९ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

यस जिल्लामा ३ सय ८६ आधारभूत र १ सय ५९ मावि छन्। १ हजार ९ सय ९२ शिक्षक दरबन्दी रहेको छ। यो वर्ष ६० हजार ९ सय ६५ जना छात्र र ५८ हजार ५ सय ९८ जना छात्रा विद्यालयमा भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका ८ सय १० जना छात्रा र ७ सय १५ जना छात्र छन्। जिल्लामा १ सय ५१ ओटा विद्यालय अपाङ्गतामैत्री छन्। यो वर्ष द्वन्द्वपीडित तीन जना बालबालिकाले छात्रावृत्ति पाएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ कार्यालयका प्रमुख लोकनाथ मरासिनीले बताए।

अपहरण तथा शरीर बन्धक

१७ वर्षीया बालिकालाई जेठ २ गते अपहरण तथा शरीर बन्धक गरेको भन्दै शिवराज नगरपालिका-७, जौवाभारीका २१ वर्षीय नुर मोहम्द मुसलमान, सोही ठाउँका ७६ वर्षीय मोहम्द मुस्तफा, ४० वर्षीय जनतुन मियाँ र २० वर्षीय अक्सर अलि मियाँविरुद्ध पीडित पक्षले भदौ १२ गते इलाका प्रहरी कार्यालय गणेशपुरमा उजुरी दियो। आरोपितहरूलाई प्रहरीले भदौ १२ गते गिरफ्तार गऱ्यो। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण भदौ १२ गते भीम अस्पताल, भैरहवामा भयो। प्रहरीले आरोपितहरूविरुद्ध भदौ २५ गते जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत जिल्ला अदालतमा जबरजस्ती करणी अभियोगमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतको भदौ २९ गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो।

बलात्कार

१२ वर्षीया बालिकालाई ०८० पुस २४ गते बलात्कार गरेको भन्दै कपिलवस्तु नगरपालिका-८ का ६० वर्षीय तिरथ चमारविरुद्ध पीडित पक्षले पुस २४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले पुस २५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश प्रकाशचन्द्र अधिकारीको ०८१ पुस ५ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै दावी पुग्ने फैसला गऱ्यो। यस वर्षको अन्त्यसम्म सजाय निर्धारण भएन।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ५ सय ११ जना महिलाले जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरिएका ३ सय ५२, खान/लाउन नदिएको १ सय ४२, विवाह दर्ता र नागरिकता नबनाएको २२, अर्की पत्नी ल्याएर हेला गरेको १७, दाइजो नल्याएको भनी हेला गरेको ३२, शंका उपशंकाका ४६ घटना छन्। यीमध्ये प्रहरीले ४ सय २५ वटामा मिलापत्र भएको भने ८६ उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रकी असई पार्वती गुप्ताले बताइन्।

यो वर्ष कपिलवस्तु जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ११, बलात्कार प्रयास घटनामा पाँच, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा दुई, साइबर अपराधका घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ४ सय ५७ गरी ४ सय ७६ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

बलात्कार प्रयास

३५ वर्षीया महिलालाई ०८० माघ ८ गते बलात्कार प्रयास गरेको भन्दै बारा जिल्ला कलैया उपमहानगरपालिका-१२ बनभरियाका २७ वर्षीय विजयकुमार गुप्ताविरुद्ध पीडितले माघ २२ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। आरोपितलाई प्रहरीले माघ २१ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दिलप्रकाश सापकोटाको ०८१ असार २५ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै तीन वर्ष कैद र ३० हजार रुपियाँ जरिबाना भराउने फैसला सुनायो।

घरेलु हिंसा

३९ वर्षीया घरेलु हिंसा पीडित महिलाले इन्सेकको सहयोगमा जिल्ला अदालत कपिलवस्तुमा घरेलु हिंसा सम्बन्धी मुद्दा दर्ता गराइन्। इन्सेक जिल्ला प्रतिनिधि, मानव अधिकार समूह र जिल्ला कानुनी सहायता समिती कपिलवस्तुको समन्वयमा शुद्धोधन गाउँपालिका-१ सोहसा घर भई हाल कपिलवस्तु नगरपालिका- ११ पचेहरा माइतीघरको आश्रयमा बस्दै आएकी ३९ वर्षीया गिता केवटले फागुन २२ गते पति ४० वर्षीय शिवप्रसाद केवटविरूद्ध जिल्ला अदालतमा घरेलु हिंसा, अंशसम्बन्धी र राजीनामा लिखत बदर सम्बन्धी मुद्दा दर्ता गराइन्। पतिले हिंसा गर्ने, खान लाउन नदिने, बिरामी हुँदा उपचार खर्च नदिने, शारीरिक, मानसिक र आर्थिक हिंसा गर्नुका साथै कुटपिट गरी घरबाट चार बालबालिका सहित पुस २१ गते घरनिकाला गरेको पीडित केवटले बताइन्। हाल आफन्तको सहारामा बस्दै आएकी पीडितले अदालतमा घरेलु हिंसा र अंश सम्बन्धी मुद्दा दर्ता गर्न आर्थिक तथा कानुनी सहयोगका लागि इन्सेकद्वारा गठित मानव अधिकार समूह कपिलवस्तुमा फागुन १७ गते र इन्सेक कपिलवस्तुलाई फागुन २० गते निवेदन दिएकी थिइन्।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

कपिलवस्तुमा यो वर्ष ४ सय ७४ जनाले बसाइँसराइ गरेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

कपिलवस्तुमा हालसम्म ५० ओटा इँटाभट्टा र नौ ओटा सिमेन्ट उद्योग रहेको छ।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष कपिलवस्तुमा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

कपिलवस्तुमा १ लाख २१ हजार ८ सय ६१ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ४५ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

पाल्पामा सात ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अधिकार

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल (प्रदेशको मातहतमा), चार स्थानीय अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ७२ हेल्थपोष्ट, १६ प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, ६ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, ३ सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र रहेको छ। जिल्लाको अस्पतालमा तीन जना विशेषज्ञ डाक्टर रहेका छन्।

तालिका ८.५.५.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बालविवाह				२	२
बेचबिखन तथा ओसारपसार		१			१
बलात्कार	१	३	१	१५	२०
यौन दुर्व्यवहार		२		१४	१६
जम्मा	१	६	१	३१	३९

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		४५३	३	१	४५७
साइबर अपराध				१	१
बलात्कार			२	९	११
बलात्कार प्रयास	१		२	२	५
बेचबिखन तथा ओसारपसार			१	१	२
जम्मा	१	४५३	८	१४	४६६

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

९.५.१० दाङ

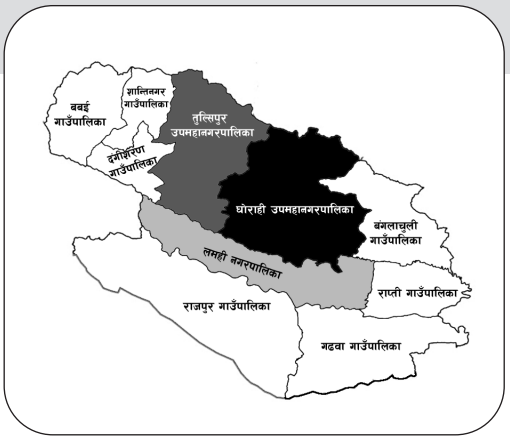

जम्मा जनसङ्ख्या	६,७४,९९३
महिला	३,५४,४२०
घर परिवार सङ्ख्या	१,६२,२६६
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	४३,७६७
साक्षरता प्रतिशत	८१.४०
आश्रित जनसङ्ख्या	३,१४,४७६
अपाङ्गता भएका	१२,८३६

यस वर्ष दाङ जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६ जना महिला र १२ जना पुरुष गरी १८ जना पीडित भए। ज्यादतीका घटनामा २ सय १० जना महिला र २३ जना पुरुष गरी २ सय ३३ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ७२ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १ सय २५ जना महिला पीडित भए।

कुटपिट

राज्यपक्षबाट

तुलसीपुर उमनपा-१३ घर भई राजपुर गाउँपालिका-७ स्थित सिक्टा माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक ४१ वर्षीय विष्णु खत्रीलाई ०८१ वैशाख ३१ गते राजपुर गाउँपालिका-७ का वडा सदस्य ४० वर्षीय प्रमोद बस्नेतले कुटपिट गरेको भन्दै पीडित पक्षले जेठ १ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। वडाध्यक्ष पुस्कर वलीसँग शैक्षिक विषयमा छलफल भइरहेका बेला वडा सदस्यले कुटपिट गरेको पीडितले बताए। पीडितको उपचार वैशाख ३१ गते राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान घोराहीमा भयो। प्रहरीले घटनाबारे द्विपक्षीय छलफलका लागि पटक पटक बोलाए पनि दुवैपक्ष नआएको डिएसपी जनकबहादुर मल्लले बताए। तर पीडितले जनप्रतिनिधि भएकाले प्रहरीले नै बचाउ गरेर गिरफ्तार नगरेको आरोप लगाए। घटनाका आरोपित यो वर्षको अन्त्यसम्म पनि गिरफ्तार भएनन्।

नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय केन्द्रीय आयुर्वेद विद्यापीठ आठौं सेमेष्टरका विद्यार्थीहरूको पासआउटलाई व्यवस्थित गर्ने विषयमा क्याम्पस प्रमुख प्रा.डा. ६६ वर्षीय रामचन्द्र अधिकारीसँग छलफल भइरहेका बेला ०८१ भदौ ५ गते नेपाल प्रहरीले लाठी प्रहार गर्दा शिवराज नगरपालिका-८ कपिलवस्तु निवासी स्ववियु सभापति २६ वर्षीय हेमन्त बञ्जाडे र विरगञ्ज महानगरपालिका-१६ पर्सा निवासी अनेरास्ववियु क्याम्पस इकाइ कमिटी अध्यक्ष २७ वर्षीय रुपेश मिश्र घाइते भए। प्रहरीको लाठी प्रहारबाट हेमन्तको टाउकोमा र रुपेशको हातलगायत शरीरका विभिन्न भागमा चोट लाग्यो। पीडितहरूको भदौ ५ गते राप्ती प्रादेशिक अस्पताल तुलसीपुरमा उपचार भयो। इलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुर र जिल्ला प्रहरी कार्यालय घोराहीबाट गएको प्रहरीले विद्यार्थीमाथि लाठी प्रहार गरेको पीडितले बताए। जिल्ला प्रहरी कार्यालय दाङका प्रमुख एसपी रामबहादुर केसीले भने क्याम्पस प्रमुखलाई क्याम्पसमा बन्धक बनाएको भन्ने खबर आएपछि उद्दारका क्रममा सामान्य धरपकड भएको बताए। अनेरास्ववियु दाङका अध्यक्ष प्रदीप बस्नेत, सचिव सविन पोखेल र जिल्ला इन्चार्ज सर्जन परियारले भदौ ६ गते विज्ञप्ति प्रकाशित गर्दै क्याम्पस प्रमुखको राजनीनामा माग गरे। क्याम्पसका प्राचार्य रामचन्द अधिकारले असोज ८ गते विज्ञप्ति जारी गरी घटना त्रुटिपूर्ण भएको भनी आत्मआलोचना गरेपछि दुवै

पक्षबीच मिलापत्र भयो।

बबई गाउँपालिका-३ निवासी बिरेन्द्र नमूना माध्यमिक विद्यालय हेकुलीका शिक्षक ३६ वर्षीय गोरख राना क्षेत्रीलाई ०८१ मङ्सिर ७ गते विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष दंगीशरण गाउँपालिका-३ का ४५ वर्षीय ओमनारायण चौधरीले कुटपिट गरे। विद्यार्थी लाइन लागिरहेको समयमा मोटरसाइकलमा आएका अध्यक्ष चौधरीले शिक्षक रानालाई बाटोमा भेट्दा वास्ता नगरेको भन्दै गालीगलौज गर्दै कुटपिट गरेको पीडितले बताए। विनाकारण विद्यालयभित्रै कुटपिट गरेको भन्दै नेपाल शिक्षक सङ्घ दंगीशरणले मङ्सिर ७ गते विज्ञप्ति निकालेर दोषीमाथि कारवाहीको माग गऱ्यो। दंगीशरण गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष तथा न्यायिक समितिका संयोजक पीमा खड्का, पीडित पक्षसहितको छलफलमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष चौधरीले गल्ती भएको भन्दै माफी मागेपछि घटना नदोहोऱ्याउने सर्तमा मङ्सिर ७ गते नै दुवैपक्षबिच मेलमिलाप भयो।

तालिका ८.५.१०.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
अपहण					२		२
कुटपिट			१	१		६	६
हिरासतमा मृत्यु			१	१			
अमानवीय व्यवहार					१	६	७
घाइते		४	१०	१४		२	२
हत्या					५	४	९
जातीय विभेद					१		१
धम्की					४	५	९
बाल अधिकार	बालविवाह				३		३
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय				१		१
	बलात्कार	२		२	५१		५१
	हाडनाता करणी				२		२
	सामूहिक बलात्कार				३		३
	यौन दुर्व्यवहार				१२		१२
	जम्मा	२		२	७२		७२
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा				८२		८२
	वैवाहिक बलात्कार				१		१
	बलात्कार				३९		३९
	हाडनाता करणी				१		१
	सामूहिक बलात्कार				२		२
	बलात्कार प्रयास				३		३
	बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
	पारिवारिक हत्या				६		६
	जम्मा				१३५		१३५
कूल जम्मा		६	१२	१८	३१०	३३	३३३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

अन्य पक्षबाट

शान्तिनगर गाउँपालिका-३ निवासी वीपी कोइराला मावि, शान्तिनगर विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति दाडका अध्यक्ष ४३ वर्षीय देवराज मल्ललाई ०८१ कात्तिक ३ गते शान्तिनगर गाउँपालिका-३ का २५ वर्षीय शिखर केसीले कुटपिट गरेको भन्दै पीडित पक्षले कात्तिक ४ गते इलाका प्रहरी कार्यालय तुलसीपुरमा उजुरी दियो। पीडितको उपचार स्थानीय मेडिकलमा कात्तिक ३ गते भयो। शिक्षक अभावले पठनपाठनमा समस्या भएको र रिक्त प्राबि दरबन्दीका विषयमा छलफल भइरहेको बेला केसीले विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मल्ललाई कुटपिट गरेका थिए। वडाध्यक्ष मीनबहादुर केसी र सदस्य भिमी नेपालीको उपस्थितिमा विद्यालय प्राङ्गणमै छलफल भइरहेका बेला केसीले अध्यक्षलाई कुटपिट गरेको इलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुरका इन्स्पेक्टर प्रकाश थापाले बताए। प्रहरीले आरोपित केसी फरार भएकाले खोजी भइरहेको जनायो। घटनाका आरोपित यो वर्षको अन्त्यसम्म गिरफ्तार भएनन्।

कपिलवस्तु घर भई हाल नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय केन्द्रीय आयुर्वेद क्याम्पस बेलझुण्डी

तालिका ८.५.१०.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
महिला अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

दाङमा बीएमएमएस अध्ययनरत नेपाल विद्यार्थी सङ्घ इकाइ उपसभापति २३ वर्षीय शिवम मिश्रमाथि ०८१ साउन २१ गते तुलसीपुर उमनपा-१८ निवासी केन्द्रीय आयुर्वेद क्याम्पस स्ववियु सचिव तथा अखिल क्रान्तिकारीका क्याम्पस इकाइ अध्यक्ष २७ वर्षीय गणेश पौडेलले धारिलो हतियार प्रहार गरी घाइते तुल्याउनुका साथै दुर्व्यवहार गरेको भन्दै पीडित पक्षले ०८१ साउन २२ गते इलाका प्रहरी कार्यालय तुलसीपुरमा उजुरी दियो। नाक, मुख, घाँटी, हातमा चोट लागी गम्भीर घाइते भएका मिश्रको साउन २१ गते देखि साउन २६ गतेसम्म राप्ती प्रादेशिक अस्पतालमा भर्ना गरेर उपचार भयो। घटनाको विरोध गर्दै नेविसङ्घ केन्द्रीय समितिका प्रवक्ता सुरज सेजवालले साउन २२ गते विज्ञप्ति निकालेर दोषीमाथि कारवाहीको माग गरे। आरोपितलाई प्रहरीले भदौ २५ गते घरबाटै गिरफ्तार गरी अभद्र व्यवहारसम्बन्धी मुद्दा चलाएकोमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले भदौ २८ गते २५ हजार धरौटीमा रिहा गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

शान्तिनगर गाउँपालिका-६ निवासी वाइसीएल नेपाल शान्तिनगरका अध्यक्ष २३ वर्षीय दिपेश भण्डारीलाई ०८० फागुन ७ गते दंगीशरण गाउँपालिका-५ निवासी राष्ट्रिय युवा सङ्घ, नेपाल दंगीशरणका उपाध्यक्ष २२ वर्षीय जेनिस मगर र बबइ गाउँपालिका-७ का २३ वर्षीय सन्दीप घर्तीले राजनीतिक प्रतिशोध राखेर कुटपिट गरेको भन्दै पीडित पक्षले फागुन ८ गते इलाका प्रहरी कार्यालय तुलसीपुरमा उजुरी दिए। पीडितको स्थानीय मेडिकलमा फागुन ८ गते उपचार भयो। आरोपित फरार रहेकाले यो वर्षको अन्त्यसम्म गिरफ्तार नभएको प्रहरीले जनायो।

दुर्व्यवहार

राज्यपक्षबाट

घोराही उपमहानगरपालिका-८ निवासी जनआवाज नेपाल अनलाईन टिभीमा कार्यरत पत्रकार ३० वर्षीय सुदन थापालाई ०८० फागुन ३० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय घोराहीमा कार्यरत डिएसपी ४५ वर्षीय जनकबहादुर मल्लले दुर्व्यवहार गरेको भन्दै पीडित पक्षले नेपाल पत्रकार महासङ्घ दाङमा निवेदन दिए। राजपुर गाउँपालिका-१ का ९ वर्षीय बालक सुरेश कवरको उपचारको क्रममा अस्पतालमै मृत्यु भएपछि भिडियो खिच्न गएका थापालाई डिएसपी मल्लले दुर्व्यवहार गर्दै क्यामेरा खोसेका थिए। घटनाको विरोध गर्दै प्रेस युनियन दाङ, प्रेस सेन्टर दाङले फागुन ३० गते छुट्टाछुट्टै विज्ञप्ति जारी गरी घटनाको भर्त्सना गरेपछि डिएसपी मल्लले मानवीय कमजोरी भएको र अब नदोहोरिने भन्दै फागुन ३० गते क्यामेरा फिर्ता गरे। क्यामेराको स्क्रीन फुटेर क्षति भएको तर घटना नदोहोऱ्याउने प्रतिबद्धता आएकाले उजुरी दर्ता नगरेको पीडित थापाले बताए।

तुलसीपुर उमनपा-४ निवासी रेडियो हाम्रो पहुँच तुलसीपुरमा कार्यरत पत्रकार ३१ वर्षीय बसन्त पौडेल र तुलसीपुर उपमनपा-७ निवासी नयाँ युगबोध राष्ट्रिय दैनिकमा कार्यरत पत्रकार ३१ वर्षीय एकराज भण्डारीलाई ०८१ वैशाख २३ गते तुलसीपुर उमनपा-१८ निवासी तुलसीपुर उमनपाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ५४ वर्षीय गेहेन्द्र डाँगीले कार्यकक्षमै दुर्व्यवहार गरेको भन्दै पीडित पक्षले नेपाल पत्रकार महासङ्घ दाङमा वैशाख २३ गते निवेदन दिए। तुलसीपुर क्षेत्रका बिरामीले एम्बुलेन्स सेवा नपाएको गुनासोको आधारमा तुलसीपुर उपमनपाले सञ्चालन गरेको एम्बुलेन्स सेवा र एम्बुलेन्स मर्मत खर्च माग गरी पत्रकार द्वयले सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन २०६४ अनुसार निवेदन दर्ता गर्न खोज्दा 'जसलाई पायो उसलाई सूचना नदिने र जे मन लाग्छ त्यसै गर्न' भन्दै दुर्व्यवहार गरेको पीडितले बताए। स्वतन्त्र पत्रकार सङ्घ दाङ, प्रेस चौतारी नेपाल दाङ, नेपाल प्रेस युनियन दाङ, प्रेस सेन्टर नेपाल दाङले वैशाख २४ गते छुट्टाछुट्टै विज्ञप्ति प्रकाशन गरी सूचना उपलब्ध गराउन माग गरे। नेपाल पत्रकार महासङ्घ दाङ शाखाले वैशाख २७ गते द्विपक्षीय छलफल गराइ प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत गेहेन्द्र डाँगीले सूचनाको अधिकारको सम्मान गर्दै मागेको सूचना तत्काल उपलब्ध गराउने र पालिकाले महिनामा एक पटक भए गरेका कार्यको पत्रकार सम्मेलन गरी सार्वजनिक गर्ने प्रतिद्धता जनाएपछि दुवैपक्षबिच मेलमिलाप भयो।

अन्यपक्षबाट

तुलसीपुर उमनपा-१ निवासी तुलसीपुर उमनपाका बजार व्यवस्थापक २४ वर्षीय डिल्ली न्यौपानेलाई ०८० पुस २५ गते तुलसीपुर उमनपा-१८ निवासी युवासंघका कार्यकर्ता ३२ वर्षीय गोविन्द नेपालीले कुटपिट तथा दुर्व्यवहार गरेको भन्दै पीडित पक्षले पुस २७ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुरमा उजुरी दियो। मुख र दाँतमा चोट लागेका पीडितको स्वास्थ्य उपचार पुस २५ गते स्थानीय अस्पतालमा भयो। मादक पदार्थ सेवन गरी कार्यालय परिसरमै कर्मचारीमाथि कुटपिट तथा दुर्व्यवहार भएकोमा विरोध गर्दै तुलसीपुर उपमनपाका कर्मचारीहरूले पुस २६ गते संयुक्त विज्ञप्ति प्रकाशन गरी दोषीमाथि कारवाहीको माग गरे।

घोराही सिमेन्ट प्रालिका म्यानेजर घोराही उमनपा-४ का ४२ वर्षीय विष्णु घिमिरेलाई ०८० फागुन ३ गते घोराही उमनपा-३ निवासी नेकपा माओवादी (केन्द्र)का कार्यकर्ताहरू ४५ वर्षीय बसन्त अधिकारी, ३८ वर्षीय यादव अधिकारी र ४० वर्षीय खिमबहादुर डाँगीले दुर्व्यवहार तथा हातपात गरेको भन्दै पीडित पक्षले फागुन ३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आवासबाट कार्यकक्षतर्फ जाँदै गरेका बेला उद्योग परिसरमै हातपात गरेको पीडितले बताए। प्रहरीले आरोपितहरू तीनै जनालाई फागुन ३ गते गिरफ्तार गरी अनुसन्धान थालेकोमा फागुन ८ गते हाजिरी जमानीमा रिहा गऱ्यो। प्रहरीले चैत २० गते आपराधिक उपद्रवसम्बन्धी मुद्दा चलाएकोमा जिल्ला न्यायाधिश मनोजकुमार श्रीवास्तवको इजलासले जनही ५०/५० धरौटी लिएर अनुसन्धान गर्न आदेश दियो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

कारागार र बन्दी

घोराही कारागार

घोराही कारागारको क्षमता १ सय जनाको छ। कारागारमा २ सय ३५ कैदी र १ सय ७३ बन्दीसहित ४ सय ८ जना पुरुष छन्। कैदी, बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना सिनियर अहेबको दरवन्दी रहेकोमा सेवा प्रदान गरिरहेका छन्। कारागारमा आठ जना ज्येष्ठ नागरिक रहेको जिल्ला कारागार प्रमुख लक्ष्मणसिंह राठौरले बताए। सामान्य उपचार कारागारमै भए पनि गम्भीर समस्या आए राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा जानुपर्ने हुँदा कैदी बन्दीले नै उठाएर खर्च व्यहोर्ने गरेको भन्दै छुटको व्यवस्था गरिदिन चौकीदार सौगात वलीले माग गरे।

तुलसीपुर कारागार

तुलसीपुर कारागारको क्षमता ३ सय १५ जनाको रहेको छ। कारागारमा ४ सय ९५ कैदीबन्दी छन्। कारागारमा दुई बालिका र दुई बालक आश्रित छन्। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना सिनियर अहेवको दरवन्दी रहेकोमा सेवा प्रदान गरिरहेको कारागार प्रमुख रम्भा केसीले बताइन्।

हिरासतमा मृत्यु

सरुमारानी गाउँपालिका-४ प्यूठान घर भई २९ नम्बर ज्वालामाइ गणमा कार्यरत सशस्त्र प्रहरी जवान २६ वर्षीय रेवन पचभैया मगर घोराही नगर प्रहरी कार्यालयको हिरासत कक्षमा कात्तिक १२ गते मृत फेला परे। हिरासतको शौचालयको भेन्टिलेशनमा आफैले लगाएको टिशर्ट र गञ्जी प्रयोग गरेर झुण्डिएको अवस्थामा कात्तिक १२ गते बिहान मृत फेला परेको जिल्ला प्रहरी कार्यालय दाङका एसपी अर्जुनकुमार तिमिल्सिनाले बताए। शवको कात्तिक १२ गते राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान घोराहीमा पोष्टमार्टम गरी परिवारले बुझेर सद्गत गरे। उनी बलात्कार गरेको आरोपमा ०८१ कात्तिक ९ गते गिरफ्तार भएका थिए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा ६ न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ १ हजार ५ सय १० थानमध्ये ३ सय ७७ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ १ हजार ७ सय १४ थानमध्ये ५ सय ९५ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा दुइ वर्ष नाघेका मुद्दा छैनन्। १८ महिना नाघेका ७४ मुद्दा रहेको अदालतका स्रेस्तेदार दामोदर घिमिरेले बताए।

उच्च अदालत, तुलसीपुर

उच्च अदालतमा ६ न्यायाधीश दरबन्दी रहेकोमा तीन रिक्त छ। यस वर्ष दुनियावादी देवानीका ९ सय ९५ थान, दुनियावादी फौजदारीका ४ सय १४ थान मुद्दा दर्ता भएकोमा दुनियावादी देवानीका ७ सय २५ र दुनियावादी फौजदारीका ३ सय ६० थान मुद्दा फैसला भए। ३ सय १७ दुनियावादी देवानी र ९७

दुनियावादी फौजदारी गरी ४ सय १४ बाँकी छन्। यो वर्ष १ सय २५ रिट दर्ता भएकोमा १ सय १ फैसला भए। २४ थान बाँकी रहेको उच्च अदालतका सूचना अधिकारी राजेन्द्र शर्माले बताए।

यातना तथा अन्य क्रूर, अमानवीय र अपमानजनक व्यवहार वा दण्ड

घोराही उमनपा-१४ का ५७ वर्षीय व्यवसायी दुर्गा पन्थलाई ०८१ असोज २९ गते पहिचान नखुलेका चार/पाँच जनाको समूहले मोसो दलेर अमानवीय व्यवहार गरे। न्यु पन्थ इन्टरप्राइजेजका प्रोप्राइटर पन्थ घरमै बसिरहेका बेला एक्कासि प्रवेश गरेका नचिनेका मान्छेहरूले मोसो दल्ने र जुत्ताको माला लगाएर फोटो तथा भिडियो खिचेर भागेका थिए। पीडित पन्थले आफूमाथि नचिनेका मान्छेहरूले दुर्व्यवहार गरेको भन्दै जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा असोज २९ गते नै मौखिक जानकारी गराएको तर लिखित उजुरी दिएनन्। लिखित उजुरी नआए पनि दुर्व्यवहार गर्नेहरूको खोजी भइरहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका एसपी अर्जुनकुमार तिमिल्सिनाले बताए। नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (बहुमत)ले पन्थले मिटर व्याज लिएर सर्वसाधारणलाई समस्यामा पारेकाले कारबाही गरिएको बतायो। पार्टीका जिल्ला सेक्रेटरी अमर खड्काले असोज २९ गते विज्ञप्ति जारी गरी मिटर व्याज लिएको, जाली तमसुक र चेक लिएर सर्वसाधारणलाई सास्ती दिएको, राजश्व छली गरेकोजस्ता आरोप लगाएर कारबाही गरिएको भन्दै घटनाको जिम्मेवारी लिए। कात्तिक ९ गते विज्ञप्ति जारी गर्दै नेकपा एमाले दाङका अध्यक्ष शिवकुमार आचार्यले कानुनविपरीत गतिविधि गर्नेलाई तत्काल कारबाही गर्न स्थानीय प्रशासनसँग माग गरे। यो वर्षको अन्त्यसम्म घटनाका आरोपित गिरफ्तार भएनन्।

राप्ती गाउँपालिका-६ का ४२ वर्षीय बासुदेव चौधरी, ६९ वर्षीय बुवा सुनाराम चौधरी, ६८ वर्षीया आमा छनकादेवी चौधरी, ३७ वर्षीया पत्नी देवकुमारी चौधरी, २४ वर्षीया बहिनी पवित्रा चौधरी, १५ वर्षीया छोरी रुपकला चौधरी र १४ वर्षीया छोरा विशाल चौधरीलाई ०८० चैत ७ गते देखि राप्ती गाउँपालिका-६ बगरापुर गाउँका अगुवा (मतावाँ) ४८ वर्षीय मानबहादुर चौधरीको निर्देशनमा स्थानीयवासीहरूले घरमै नाकाबन्दी गरेको भन्दै पीडित पक्षले चैत १३ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय, दाङमा निवेदन दिए। बाटो निर्माणमा जमिन नदिएको भन्दै थारु अगुवा मानबहादुरको निर्देशनमा बासुदेवको परिवारलाई गाउँको बाटो हिँड्न नदिने, घर घेराउ गर्ने, घरमा ढुङ्गा हान्ने, गालीगलौज गर्ने, घाँस काट्न जान नदिदा १४ ओटा बाखा र २ भैँसी आफन्तको घरमा पठाइएको पीडित बासुदेवले बताए। कतै सुनुवाइ नभएको भन्दै पीडितले चैत १६ गते राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग सम्पर्क कार्यालय, बुटवलमा निवेदन दिए। नाकाबन्दीले बालीनाली स्याहार्न नपाएको र सिङ्गो परिवारको जीवन रक्षाको माग गरे। स्थानीयले ०८० चैत २६ गते बलजफ्ती बासुदेवकै जमिनबाट डोजर लगाएर सडक खोलेपछि नाकाबन्दी हटाए। पीडितले न्याय नपाएको इन्सेकलाई बताए।

भेला, अभिव्यक्ति तथा सङ्गठित हुने अधिकार

मोही हक कार्यान्वयनको माग गर्दै ०८१ जेठ २० गते जिल्ला मालपोत र भूमिसुधार कार्यालयमा तालावन्दी गर्न गएका घोराही उमनपा-१ का ३८ वर्षीय फूलमान चौधरी, ३६ वर्षीय रुपनारायण चौधरी, २७ वर्षीय तुलसी चौधरी, २६ वर्षीया सुनिता चौधरी, २२ वर्षीय सुशील चौधरी, ५० वर्षीय दुर्गाप्रसाद चौधरी, लमही नगरपालिका-३ की ३३ वर्षीया गङ्गावती चौधरी, ५० वर्षीय विष्णुप्रसाद चौधरी, ३२ वर्षीय सत्यनारायण चौधरी, लमही नगरपालिका-४ का ५२ वर्षीय देवराज चौधरी, सोही नगरपालिका-७ की ३६ वर्षीय कृष्णी चौधरी र घोराही उमनपा-१४ का ५५ वर्षीय महेन्द्र चौधरीलाई नियन्त्रणमा लिने क्रममा प्रहरीले १० सेल अश्रुग्याँस र लाठी प्रहार गर्दा घाइते भए। टाउको, खुट्टा, हात, छातीमा गहिरो चोट लागेका घाइतेहरूको जेठ २० गते राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा उपचार गरिएको गुठी पीडित सङ्घर्ष समिति दाङका सचिव प्रवीण चौधरीले बताए। आन्दोलनकारीले दिनभर मालपोत र भूमिसुधार कार्यालय घेराउ गर्दै सेवा अवरुद्ध गर्दा सेवाग्राही मर्कामा परे।

बाल अधिकार

यस वर्ष दाङ जिल्लामा बलात्कार घटनामा ५१, हाडनाता करणी घटनामा दुई, सामूहिक बलात्कारका घटनामा तीन, यौन दुर्व्यवहार घटनामा १२, विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायका घटनामा एक र बालविवाहका घटनामा तीन जना गरी ७२ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ३ सय ७ आधारभूत र १ सय ६ माध्यमिक विद्यालय छन्। शिक्षक दरबन्दी २ हजार ५ सय ५० रहेकोमा सबै कार्यरत छन्। यस वर्ष ४७ हजार २ सय २९ बालक र ४४ हजार १ सय २० जना बालिका विद्यालयमा भर्ना भए। जसमा अपाङ्गता भएका २ सय ८ बालिका र १ सय २६ बालक छन्। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय २ सय १० छन्। द्वन्द्वपीडित परिवारका चार छात्र र १२ छात्रा गरी १६ जना बालबालिकाले छात्रवृत्ति पाए। यसवर्ष जिल्लाभर १० हजार ७ सय दलित बालक र १० हजार २ सय ५ दलित बालिका विद्यालय भर्ना भए। सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावक सहयोगको नाममा शुल्क लिने कार्य अझै बन्द गर्न नसकिएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख देवमणी चौधरीले बताए।

हत्या

दुई वर्षीय छोराको जिल्ला प्रहरी कार्यालय दाडमा कार्यरत प्रहरी जवान ३२ वर्षीय पिमलाल नेपालीले ०८० माघ २१ गते हत्या गरेको भन्दै पीडित पक्षले माघ २१ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय, दाडमा उजुरी दिए। घोराही उमनपा-१५ स्थित होटेल सुपरग्रीनमा रात बसेका नेपालीले होटेलमै सलले घाँटी बाँधेर हत्या गरेको प्रहरीले बतायो। शवको पोष्टमार्टम माघ २२ गते राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठानमा गरेर घर परिवारले बुझी सद्गत गरे। हत्यापछि आफै जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उपस्थित भएका नेपालीलाई प्रहरीले माघ २१ गते गिरफ्तार गरी फागुन १४ गते कर्तव्य ज्यानसम्बन्धी मुद्दा चलाएकोमा जिल्ला अदालतले फागुन १६ गते पुर्पक्षका लागि कारागार पठायो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

अपहरण तथा शरीर बन्धक

१६ वर्षीया बालिकालाई ०८१ साउन १ गते तुलसीपुर उमनपा-६ की ४० वर्षीया महिला र उनका १९ वर्षीय छोराले अपहरण गरेको भन्दै पीडित पक्षले साउन ३ गते इलाका प्रहरी कार्यालय तुलसीपुरमा उजुरी दिए। घरबाटै काम छ भनी बोलाएर दुईदिन बन्धक बनाएको पीडित पक्षले बताए। आरोपितलाई साउन ३ गते घरबाटै गिरफ्तार गरी अपहरणसम्बन्धी कसुरमा साउन २२ गते मुद्दा चलाएकोमा जिल्ला अदालतले साउन २३ गते जनही ४०/४० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाका फैसला भएन।

बलात्कार

१६ वर्षीया बालिकालाई ०८० माघ १ गते दंगीशरण गाउँपालिका-६ का २२ वर्षीय बिजय बिकले बलात्कार गरेको भन्दै पीडित पक्षले माघ २ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुरमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई माघ २ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको ०८१ वैशाख २५ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुर ठहर गर्दै १८ वर्ष कैद, ७ लाख पीडितलाई क्षतिपूर्ति र १ लाख रुपियाँ पीडित राहत कोषमा जम्मा गर्ने फैसला सुनायो।

१५ वर्षीया बालिकालाई ०८० फागुन १ गते बलात्कार गरेको भन्दै १७ वर्षीय बालकले पीडित पक्षले फागुन २ गते इलाका प्रहरी कार्यालय तुलसीपुरमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई फागुन २ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश तेजनारायण पौडेलको ०८१ मङ्सिर ११ गतेको इजलासले आरोपितलाई दोषी ठहर गर्दै ६ वर्ष ६ महिना कैद र ३ लाख ३३ हजार ३ सय रुपियाँ जरिबाना तथा १ हजार ३ सय रुपियाँ पीडित राहत कोषमा जम्मा गर्ने फैसला सुनायो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै २ सय २ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घर निकाला गरिएका २०, खानलाउन नदिएका ५०, विवाह दर्ता जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएका १५, अर्की पत्नी ल्याएर हँला गरेको १३ र सामान्य घरायसी झगडाका १ सय ४ उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले १ सय ७० उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने १० ओटा उजुरी कारवाहीको प्रक्रियामा रहेको, २२ उजुरीमा अदालतमा पठाएको सेवा केन्द्रका इन्स्पेक्टर शारदा उप्रेतीले बताइन्।

यो वर्ष दाङ जिल्लामा बलात्कारका घटनामा २९, सामूहिक बलात्कारका घटनामा दुई, वैवाहिक बलात्कार घटनामा एक, हाडनाता करणी घटनामा एक, बलात्कार प्रयासका घटनामा तीन, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ८२ गरी १ सय १९ जना महिला पीडित

भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यो वर्ष परिवारबाट ६ जना महिलाको हत्या भयो।

बेचबिखन तथा ओसारपसार

१८ वर्षीया पत्नीलाई ०८० पुस १८ गते शान्तिनगर गाउँपालिका-२ का १९ वर्षीय विजय वलीले भारतमा लगेर बेचबिखन तथा बलात्कार गरेको भन्दै पीडित पक्षले पुस २० गते इलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुरमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई माघ २ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश मनोजकुमार श्रीवास्तवको ०८१ भदौ ३१ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै ११ वर्ष कैद, ५ लाख रुपियाँ जरिबाना, १ लाख क्षतिपूर्ति र १ हजार ८ सय रुपियाँ पीडित राहत कोषमा भराउने फैसला सुनायो।

बलात्कार

२५ वर्षीया महिलालाई ०८० पुस १६ गते दंगीशरण गाउँपालिका-२ का ४५ वर्षीय दीपक वलीले बलात्कार गरेको भन्दै पीडित पक्षले पुस १७ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुरमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई पुस १७ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश तेजनारायण पौडेलको ०८१ भदौ १७ गतेको इजालसले आरोपितलाई दोषी ठहर गर्दै सात वर्ष कैद, ३ लाख रुपियाँ जरिबाना र ४० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति भराउने फैसला सुनायो।

पारिवारिक हत्या

पञ्चपुरी नपा-९ घर भई वडा प्रहरी कार्यालय घोराही दाङमा कार्यरत २६ वर्षीया धनमाया थापामगरलाई ०८० फागुन ३ गते नौबहिनी गाउँपालिका-४ घर भइ कर्णाली प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्र, नेपालगञ्जमा कार्यरत सहायक हवल्दार ३५ वर्षीय यामबहादुर भाँक्रीले घोराही नगरपालिका-१४ स्थित दामोदर चोकमा ड्युटीमा बसेका बेला गोली प्रहरी गरी हत्या गरेको भन्दै पीडित पक्षले फागुन ४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय दाङमा उजुरी दियो। छातीमा तीन राउण्ड गोली लागेर गम्भीर घाइते भएकी थापाको उपचारको क्रममा फागुन ३ गते राप्ती स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान घोराहीमा मृत्यु भयो। फागुन ४ गते पोष्टमार्टमपछि आफन्तले शव बुझेर सद्गत गरे। प्रहरीले आरोपितलाई लमही नपा-६ अर्जुनखोलाबाट फागुन ३ गते एक थान पेस्तोल, एक थान म्यागजिन, सात राउण्ड गोली र भे १२ प ११५० नम्बरको मोटरसाइकलसहित गिरफ्तार गरी फागुन २७ गते कर्तव्य ज्यानसम्बन्धी मुद्दा चलाएकोमा जिल्ला अदालतले फागुन ३० पुर्पक्षका लागि कारागार पठायो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

जातीय विभेद

घोराही उमनपा-८ का ३० वर्षीया सरीता विकलाई ०८० पुस २४ गतेसम्म पटक पटक घोराही उमनपा-८ का ५० वर्षीय बसन्त बुढाथोकीले जातीय विभेद गरेको भन्दै पीडित पक्षले पुस २५ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। उजुरीलगत्तै आरोपित फरार भए। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध ०८० माघ १० गते जातीय छुवाछुतसम्बन्धी मुद्दा चलाएकोमा चैत १६ गते आरोपित अदालतमा हाजिर भएपछि जिल्ला न्यायाधीश लोकबहादुर हमालको इजलासले चैत १६ गते ३० हजार धरौटीमा रिहा गर्ने आदेश गऱ्यो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

दाङमा यो वर्ष १ हजार ३ सय २४ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

दाङमा ६४ ओटा इँटाभट्टा र तीन ओटा सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

दाङमा सन २०२४ मा विषालु च्याउ खाएर एक जनाको मृत्यु भयो भने ५१ जना बिरामी भए।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

दाङ जिल्लामा १ लाख ६२ हजार २ सय ६६ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ५७ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

दाङमा १६ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्। जसमा तीन ओटा घुम्ती शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा सात सरकारी अस्पताल, १३ सामुदायिक अस्पताल, ३५ स्वास्थ्य चौकी, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ३३ नगर स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन्। जिल्ला अस्पतालमा १२ जना विशेषज्ञको दरबन्दीमा तीन रिक्त छ। ७४ जना स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दीमा २७ रिक्त र ४७ कार्यरत छन्। जिल्लामा ६४ हजार ४ सय जनाले बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नगरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा पनि १० हजार जनाको बीमा गरिएको छ। २०७७ मङ्सिर १५ गते शिलान्यास भएका सात अस्पतालमध्ये ६ ओटाको निर्माण कार्य पूरा भएको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका निमित्त प्रमुख किश्वर आचार्यले बताए।

तालिका ८.५.१०.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बाल विवाह			३	३
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय		१		१
बलात्कार	३	६	५०	५८
यौन दुर्व्यवहार		३	१०	१३
जम्मा	३	९	६३	७४

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		८०		३	८३
बलात्कार	१		७	३५	३३
बलात्कार प्रयास				३	३
बेचबिखन तथा ओसारपसार	१				१
पारिवारिक हत्या			१	५	६
जम्मा	३	८०	८	३५	१३५

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	८	९

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.११ बाँके

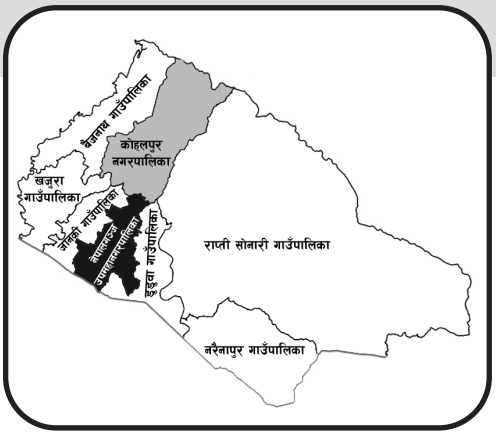

जम्मा जनसङ्ख्या	६,०३,१९४
महिला	३,०६,४४९
घर परिवार सङ्ख्या	१,२९,२३४
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	३१,१८५
साक्षरता प्रतिशत	७३.४०
आश्रित जनसङ्ख्या	२,९२,३२०
अपाङ्गता भएका	१३,२५४

यस वर्ष बाँके जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १० जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा १ सय ३० जना महिला र १४ जना पुरुष गरी १ सय ४४ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३६ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ८५ जना महिला पीडित भए।

गोली प्रहारबाट घाइते

राज्यपक्षबाट

कोहलपुर नगरपालिका-१२, चप्परगौढीका २६ वर्षीय सुशील परियार जानकी गाउँपालिका-६, पिप्रहवास्थित रिहारमा ०८१ वैशाख २७ गते प्रहरीले चलाएको गोली लागेर घाइते भए। बायाँ खुट्टामा गोली लागेर घाइते भएका परियारको स्वास्थ्य उपचार वैशाख २७ गते नेपालगञ्जस्थित भेरी अस्पतालमा भयो। इलाका प्रहरी कार्यालयका डिएसपी, धर्मराज भण्डारीका अनुसार लागुऔषध कारोबारको सूचना पाएपछि प्रहरीले गिरफ्तार गर्न लाग्दा भागेपछि नियन्त्रणमा लिन गोली प्रहार गरेको थियो। प्रहरीले परियारको साथबाट १ सय १० ग्राम ब्राउन सुगर समेत बरामद गरेको डिएसपी भण्डारीले बताए।

हिरमिनिया गाउँपालिका-६, सिख्नपुर्वामा ०८१ असार २१ गते प्रहरीले चलाएको गोली लागेर सोही ठाउँका ५५ वर्षीय सन्नाम भनिने सरनाम सिंह र सरनाम सिंहलाई भाग्न मद्दत गर्ने क्रममा ३० वर्षीय नानक सिंह घाइते भए। सरनाम सिंहको बायाँ खुट्टामा र नानक सिंहको दायाँ खुट्टामा गोली लागेर घाइते भए। घाइतेहरूको स्वास्थ्य उपचार असार २१ गते नेपालगञ्जस्थित भेरी अस्पतालमा भयो। जिल्ला अदालतको ०८० असार १८ गतेको इजलासले डाका चोरी मुद्दामा ६ वर्ष कैद सजाय, १२ हजार रुपियाँ जरिबाना भराउने फैसला भएको फरार अभियुक्तलाई गिरफ्तार गर्न गएका प्रहरी टोली र प्रहरी गाडीमाथि स्थानीयले ढुङ्गामुढा गरी भगाउन खोज्दा प्रहरीले गोली चलाएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी नारायण डाँगीले बताए।

कुटपिट

राज्यपक्षबाट

नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका-१७, परसपुरका ४५ वर्षीय नन्कु साहुलाई ०८१ मङ्सिर ३० गते सशस्त्र प्रहरीको ३० नम्बर गणबाट खटिएका प्रहरीले कुटपिट गरे। भारतको रुपैडिहाबाट ल्याइँदै गरेको सामान चौलिका चोकमा बरामद गर्नेक्रममा साहुमाथि कुटपिट भएको थियो। साहुका अनुसार आफ्नो घुम्ती पसलमा बेच्नका लागि भारतीय सीमावर्ती बजार रुपैडिहाबाट १ हजार ७ सय रुपियाँको सामान लिएर फर्किरहेका बेला सशस्त्र प्रहरीले उक्त सामान बरामद गरेको थियो। सामान्य विवादका क्रममा सशस्त्र प्रहरीले कुटपिट गरेको पीडितले आरोप लगाए। पीडितको स्वास्थ्य उपचार नेपालगञ्जस्थित भेरी अस्पतालमा भयो। सशस्त्र प्रहरीले अस्पतालको सबै खर्च उपलब्ध

गराउने सर्तमा पुस १ गते मेलमिलाप भयो। घटनाको अनुसन्धानका लागि सशस्त्र प्रहरी बल प्रधान कार्यालयले ०८१ पुस ५ गते नौबस्ता तालिम केन्द्रका एसएसपी गंगाराम श्रेष्ठको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय छानबिन समिति गठन गरी स्थलगत अध्ययन गऱ्यो।

तालिका ८.५.११.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
अपहरण				१		१
कुटपिट		१	१		१	१
कारागारमा मृत्यु		१	१			
अमानवीय व्यवहार				३	१०	१३
घाइते		८	८	१	१	३
हत्या				२	१	३
धम्की				२	१	३
बाल अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार			४		४
	बलात्कार			३६		३६
	सामूहिक बलात्कार			३		३
	यौन दुर्व्यवहार			३		३
	जम्मा			३६		३६
महिला अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयास			४		४
	घरेलु हिंसा			५२		५२
	'बोक्सी'को आरोप			१		१
	बलात्कार			२०		२०
	सामूहिक बलात्कार			३		३
	बेचबिखन तथा ओसारपसार			५		५
	जम्मा			८५		८५
कूल जम्मा		१०	१०	१३०	१४	१४४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागार

जिल्ला कारागारको बन्दी क्षमता ३ सय ५० जनाको रहको छ। कारागारमा कैदी ३ सय ८७ र बन्दी २ सय ५४ जना छन्। जसमा विदेशी कैदी ३८ जना र थुनुवा १५ जना रहेका छन्। कारागारमा पुरुष ६ सय ६ सय ४१ जना रहेका छन्। कारागारमा आश्रित बालकबालिका छैनन्। कारागारमा महिलाहरूलाई राख्ने व्यवस्था नभएको कारण १६ जना महिलालाई बर्दिया कारागारमा पठाएको जिल्ला कारागार प्रमुख अर्जुनजंग शाहले बताए। कैदी/बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य जाँचका लागि आ.हे.ब. सरह दरबन्दी १ जनाले सेवा प्रदान गरिरहेका छन्।

नौबस्ता कारागार

बैजनाथ गाउँपालिका-३ स्थिति नौबस्ता कारागारको बन्दी क्षमता ३ हजार जनाको रहको छ। कारागारमा चार ओटा ब्लक रहेका छन्। जसमा दुई ओटा ब्लक नौबस्ता बालसुधार गृहका लागि प्रयोग भएका छन्। कारागारमा महिलालाई राख्ने व्यवस्था गरिएको छैन। कारागारमा कैदी ५ सय १३ जना र बन्दी ५४ जना छन्। जसमा विदेशी कैदी ४१ जना र थुनुवा ६ जना रहेका छन्। कैदी/बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य जाँचका लागि भेरी अस्पताल, नेपालगञ्ज लगिने गरिएको छ। कारागारमा पाँच जना ज्येष्ठ नागरिक रहेको नौबस्ता कारागार प्रमुख काशीप्रसाद पंगेनीले बताए।

कारागारमा मृत्यु

नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका-८, महेन्द्रपार्क घर भई जिल्ला कारागार, नेपालगञ्जका कैदी ६६ वर्षीय अब्दुल बारी जोलाहको हृदयघातका कारण भेरी अस्पताल, नेपालगञ्जमा ०८० चैत २१ गते मृत्यु भयो। पेट दु:खेको कुरा बताएपछि उनलाई उपचारका लागि भेरी अस्पताल, नेपालगञ्ज लैजाँदै गर्दा बाटोमा मृत्यु भएको कारागार प्रमुख अर्जुनजङ्ग शाहले बताए।

नौबस्ता बालसुधार गृह

बैजनाथ गाउँपालिका-३ स्थित नौबस्ता बालसुधार गृह १ सय ९० जनाको क्षमता रहेको छ। बालसुधार गृहमा कैदी १ सय १५ जना र थुनुवा १ जना गरी जम्मा १ सय १६ जना बालबन्दी रहेको बालसुधार गृहका प्रमुख श्याम रानाले बताए। बालसुधार गृहमा बालबन्दीहरूबीच ०८१ साउन १४ गते भएको

झडपमा काठमाडौँ कीर्तिपुर नगरपालिका-२२ का २० वर्षीय सविन मानन्धर, बैजनाथ गाउँपालिका-१ का २० वर्षीय चन्द्र विक, कैलाली लम्कीचुँहा नगरपालिका-१ का २२ वर्षीय सत्यम रावत, २२ वर्षीय गौरव विष्ट, धादिङ नीलकण्ठ नगरपालिका-५ का २२ वर्षीय राजन मगर घाइते भए। राजन मगरको उपचार नेपालगञ्ज शिक्षण अस्पताल, कोहलपुरमा भएको थियो भने बाँकी चार जनाको उपचार भेरी अस्पताल नेपालगञ्जमा भयो।

जयेन्दु बालसुधार गृह

डुडुवा गाउँपालिका-६, आसमानपुरस्थित जयेन्दु बालसुधार गृहमा बालबन्दीको क्षमता १ सय ९० जनाको रहेको छ। बालसुधार गृहमा कैदी १ सय २७ जना र थुनुवा १ सय ४३ जना गरी जम्मा २ सय ७० जना बालबन्दी रहेका छन्। जसमध्ये ६ जना भारतीय बालबन्दी रहेका छन्। उनीहरूलाई पढ्ने, खेल्ने व्यवस्थासहित उचित सुरक्षा मिलाइएको छ। जयेन्दु बालसुधार गृहमा पटकपटक झडप हुने गरेकाले पटक पटक नौबस्ता बालसुधार गृहमा पठाउने गरेको बालसुधार गृह प्रमुख विमला काउचा मगरले बताइन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

आठ जना न्यायाधीश दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा आठ जना न्यायाधीश कार्यरत रहेका छन्। यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ २ हजार ३ सय ९८ थानमध्ये ५ सय ४८ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातफ २ हजार ८ सय २३ थानमध्ये ७ सय २ थान मुद्दा फैसला भए। यस अदालतमा तीन देखि ४ वर्षभित्रका फैसला हुन बाँकी १४ थान मुद्दा बाँकी रहेको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी सुरेश मल्लले बताए।

उच्च अदालत तुलसीपुर, नेपालगञ्ज इजलास

६ जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको उच्च अदालत उच्च अदालत तुलसीपुर नेपालगञ्ज इजलास नेपालगञ्जमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रिक्त रहेको छ। यस वर्षका लागि देवानीका ५ सय ४२ थान, फौजदारीका १ सय ५२ थान, सरकारवादी फौजदारीका ५ सय ७६ थान र सुरू क्षेत्राधिकारबाट १ सय ८३ थान मुद्दा जिम्मेवारी सरेको छ। ०८० पुस १७ देखि ०८१ पुस १६ गतेसम्म दर्ता भएका फौजदारी मुद्दाको सरकारवादीतर्फ ६ सय ५९ थान उजुरी परे। अघिल्लो वर्षका जिम्मेवारी सरेका समेत ९ सय ३ थान मुद्दा फैसला भएको उच्च अदालत तुलसीपुर, नेपालगञ्ज इजलासका स्रेस्तेदार सरोजनिधि वाग्लेले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष बाँके जिल्लामा बलात्कार घटनामा २६, सामूहिक बलात्कार घटनामा तीन, यौन दुर्व्यवहार घटनामा तीन र बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा चार जना गरी ३६ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

यस जिल्लामा सामुदायिक तथा संस्थागत १ सय ९६ आधारभूत र २ सय १७ माध्यमिक विद्यालय छन्। १ हजार १ सय ४८ जना शिक्षक दरबन्दी रहेको छ। यस वर्ष ९७ हजार ४ सय ८ बालक र ८० हजार ९ सय ८७ जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। सामुदायिक विद्यालयमा बालविकास शिक्षक सङ्घीयको तर्फबाट ५ सय ७० जना, स्थानीय तहको तर्फबाट ९ जना गरी जम्मा ५ सय ७९ रहेको छन् भने स्थायी प्राथमिक तहका ७ सय ६५ जना, राहततर्फ ४ सय ५७ जना, स्थानीय तहका अनुदानबाट १ सय जना शिक्षक रहेका छन्। त्यस्तै निमाविमा स्थायी १ सय ७९ जना, अस्थायी ४ जना, राहत ९९ जना, सङ्घीय अनुदानमा ७५ जना, स्थानीय तहका अनुदानमा १ सय ५७ जना र स्वयंसेवकका रुपमा २४ जना कार्यरत छन्। माविं तथा उच्च माविमा स्थायीतर्फ १ सय ५२ जना, राहत ५१ जना, सङ्घीय अनुदानमा ७५ जना, पालिका अनुदानमा ८७ जना, स्वयंसेवकमा २१ जना रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख रामसुरेश यादवले बताए।

बेचबिखन तथा ओसारपसार

१५ वर्षीया बालिकालाई ०८१ असोज २८ गते बेचबिखन तथा ओसारपसार गरेको भन्दै नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका-४ बस्ने २१ वर्षीय अरहान भन्ने लक्की खानविरुद्ध पीडित पक्षले कात्तिक १४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। पीडितको स्वास्थ्य परीक्षण कात्तिक १४ गते भेरी अस्पताल, नेपालगञ्जमा भयो। प्रहरीले घटनाका आरोपितलाई कात्तिक १६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत मङ्सिर ८ गते

जिल्ला अदालतमा मानव बेचबिखन तथा ओसार पसार शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश रामाकान्त यादवको आदेशले मङ्सिर ८ गते पुर्पक्षका लागि थुनामा पठायो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ५ सय ६२ जना महिलाले महिला तथा बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा खानलाउन नदिएका ३, विवाह दर्ता, जन्मदर्ता र नागरिकता नबनाएको एक र सामान्य घरायसी झगडाका ५ सय ५८ वटा उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले ४ सय ९१ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने ६५ उजुरी कारबाही प्रक्रियामा रहेको सेवा केन्द्रका इन्स्पेक्टर शीवा थापाले बताइन्।

यो वर्ष बाँके जिल्लामा बलात्कारका घटनामा २०, सामूहिक बलात्कार घटनामा तीन, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा पाँच, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा चार, 'बोक्सी'को आरोपमा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ५२ जना गरी ८५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

मानव बेचबिखन तथा ओसार पसार

२० वर्षीया र २४ वर्षीया महिलालाई ०८१ वैशाख २६ गते १ करोड रुपियाँको प्रलोभन दिइ भारतको लखनउ पठाइदिने भन्दै विभिन्न प्रलोभन देखाएर बेचबिखन गर्न लागेको भन्दै बैजनाथ गाउँपालिका-५, जीगाउँ बस्ने ६५ वर्षीय कर्णबहादुर दमाइविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख ३० गते इलाका प्रहरी कार्यालय, कोहलपुरमा उजुरी दियो। पीडितहरूको स्वास्थ्य परीक्षण वैशाख ३० गते भेरी अस्पताल, नेपालगञ्जमा भयो। घटनाका आरोपित फरार रहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी नारायण डाँगीले बताए। यो वर्षको अन्त्यसम्म घटनाका आरोपित गिरफ्तार भएनन्।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

बाँकेमा यो वर्ष १ हजार २४ जना बसाइँसराई गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना

बाँकेमा हालसम्म ९१ ओटा इँटाभट्टा र दुई ओटा सिमेन्ट उद्योग रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यो वर्ष बाँकेमा विषालु च्याउ खाँदा १८ जना बिरामी भए।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

बाँकेमा ८५ प्रतिशत घरमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

बाँकेमा ३१ ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा चार सरकारी अस्पताल, दुई सामुदायिक अस्पताल, ५१ स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ३१ नगर स्वास्थ्य केन्द्र छन्। भेरी अस्पताल २०६१ को पत्रानुसार १ सय शैयाबाट वृद्धि गरी २ सय शैयाको सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त भए तापनि आर्थिक अभावका कारण सञ्चालन गर्न नसकिएकोले हालसम्म १ सय ५० शैया सञ्चालनमा रहको छ। जसमा १ सय शैया नेपाल सरकारबाट र ५० शैया अस्पताल व्यवस्थापन समितिले सञ्चालन गरेको जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयका सूचना अधिकारी नरेश श्रेष्ठले जानकारी दिए। जिल्लामा निजी अस्पताल २५ ओटा रहको सूचना अधिकारी श्रेष्ठले जानकारी दिए। जिल्लामा १ लाख १२ हजार ४ सय ३५ जनाले स्वास्थ्य बीमा गराएर सेवा लिइरहेका छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रममा पनि १८ हजार ९ सय ९६ जनाको बीमा गरिएको छ। जिल्लामा महिला स्वयम्सेविका २ सय २५ जना रहेका छन्।

तालिका ८.५.११.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार		२	२	४
बलात्कार	१०	५	१४	२९
यौन दुर्व्यवहार			३	३
जम्मा	१०	७	१९	३६

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयास		१		३	४
घरेलु हिंसा	५१			१	५२
'बोक्सी'को आरोप			१		१
बलात्कार		४	५	१४	२३
बेचबिखन तथा ओसारपसार		५			५
जम्मा	५१	१०	६	१८	८५

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	२	३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.५.१२ बर्दिया

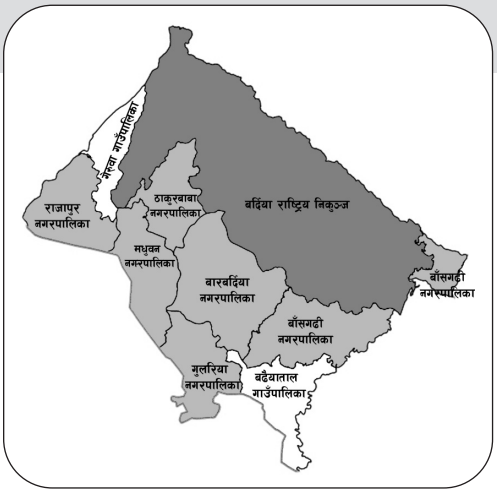

जम्मा जनसङ्ख्या	४,५९,९००
महिला	२,४३,१३४
घर परिवार सङ्ख्या	१,०६,२८५
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२०,२०९
साक्षरता प्रतिशत	७६.८५
आश्रित जनसङ्ख्या	२,०८,८१२
अपाङ्गता भएका	१४,८३९

यस वर्ष बर्दिया जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा १ सय २७ जना महिला र पाँच जना पुरुष गरी १ सय ३२ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४५ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ८० जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

१ सय २५ जना पुरुष र २५ महिला जना भएको क्षमता भएको कारागारमा अहिले ४ सय ४९ जना रहेका छन्। पुरुष कैदी २ सय ५३ जना, थुनवा १ सय ३४ जना गरी ३ सय ८७ जना रहेका छन्। महिला कैदी ३९ जना, थुनुवा २० जना र आश्रित बालबालिका ३ जना रहेका छन्। कारागारमा क्षमता भन्दा बढी कैदी र थुनुवा रहेको शौचालय, खानेपानी र सुत्न समस्या रहेको छ। कारागारमा एक जना स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी रहेकोमा स्वास्थ्यकर्मी कार्यरत रहेको निमित जेलर नरबहादुर सार्कीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

दुई जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको जिल्ला अदालतमा दुई जना न्यायाधीश रहेका छन्। यो वर्ष देवानी मुद्दातर्फ ७ सय ६० थान मुद्दामध्ये २ सय ५७ थान मुद्दाको फैसला भएको छ। फौजदारीतर्फ ४ सय १२ थान मुद्दामध्ये १ सय ६१ थान मुद्दा मुद्दाको फैसला भए। जिल्लामा दुई वर्ष नाघेको मुद्दा नरहेको बर्दिया जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार कपिल पौड्यालले बताए। जिल्ला अदालतमा बाल इजलास रहेको छ।

कुटपिट/दुर्व्यवहार

अन्यपक्षबाट

बढैयाताल गाउँपालिका-६ निवासी नेपाली कांग्रेस बढैयाताल गाउँपालिकाका सभापति ३१ वर्षीय भगत नेपाली ०८० फागुन २४ गते मानखोला नजिकको जङ्गलमा अपरिचित व्यक्तिहरूको आक्रमणमा परी घाइते भए। नेपालगञ्ज जाँदै गर्दा बिहान ५ बजे दुई ओटा मोटरसाइकलमा आएका तीन जनाले आक्रमण गर्न खोजेपछि आफू जङ्गलतिर भागेर सुरक्षित भएको पीडितले बताए। पीडितको उपचार फागुन २४ गते नेपालगञ्ज नर्सिङ होममा भयो। नेपाली कांग्रेसका जिल्ला सभापति अरुण प्रकाश सिंहले फागुन २५ गते एक विज्ञप्ति प्रकाशन गरी घटनाको भर्त्सना र संलग्नलाई कारबाहीको माग गरे। यस वर्षको अन्त्यसम्म आरोपितहरू कानुनी दायरामा आएनन्।

बढैयाताल गाउँपालिकाका शिक्षा शाखा प्रमुख ४० वर्षीय विष्णुप्रसाद ढकाललाई ०८० फागुन १६ गते बढैयाताल गाउँपालिका-३, भोलागौडीमा तीन जना अपरिचित व्यक्तिहरूले मोसो दली दुर्व्यवहार गरे।

तालिका ८.५.१२.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट				१	१	२
अमानवीय व्यवहार		१	१		३	३
घाइते				१		१
हत्या				१		१
बाल अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार			३		३
	बलात्कार			२५		२५
	सामूहिक बलात्कार			३		३
	हाडनात करणी			४		४
	यौन दुर्व्यवहार			११	१	१३
	जम्मा			४४	१	४५
महिला अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार			३		३
	घरेलु हिंसा			५९		५९
	बलात्कार			११		११
	सामूहिक बलात्कार			१		१
	बलात्कार प्रयास			४		४
	यौन दुर्व्यवहार			३		३
	जम्मा			८०		८०
कूल जम्मा		१	१	१२६	५	१३२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

पीडितले इलाका प्रहरी कार्यालय, मैनापोखरमा फागुन १६ उजुरी दिए। घटनाको विरोध गर्दै कर्मचारीहरूले फागुन १६ गते गाउँपालिकामा कार्यरत सम्पूर्ण कर्मचारीले अत्यावश्यक सेवा बाहेक अन्य सेवा अनिश्चितकालका लागि बन्द गरिएको प्रेस विज्ञप्ति मार्फत जनाए। जसका कारण गाउँपालिकाले दिने सेवा दुई दिन बन्द भयो। नेकपा क्रान्तिकारीको भातृ सङ्गठन अखिल (क्रान्तिकारी) ६ नम्बर प्रदेश समिति कर्णालीले घटनाको जिम्मेवारी लिएकाले घटनामा संलग्नलाई कारबाही गर्न बढैयाताल गाउँपालिकाको कार्यालयले सामाजिक सञ्जालमार्फत माग गऱ्यो। आरोपितहरूको खोजतलास भइरहेको इलाका प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर, लोकेन्द्रसिंह ठगुन्नाले बताए।

ठाकुरबाबा नगरपालिकाका सवइञ्जिनियर २३ वर्षीय प्रदीपकुमार साहलाई 'राम्रो काम नगरेको' भन्दै ठाकुरबाबा नगरपालिका-१ का ५३ वर्षीय प्रशुराम थारुले ०८० माघ १८ गते घाँटी अठ्यार, अपशब्द बोल्दै कुटपिट गरे। आफ्नो क्वार्टरमा बसिरहेको बेला थारुले आफूलाई गालीगलौज गदै कुटपिट गरेको भन्दै पीडितले माघ १९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिए। प्रहरीले आरोपितलाई सोही दिन गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला प्रहरी कार्यालयको फागुन १४ गतेको इजलासले आरोपितलाई २० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गर्ने आदेश गऱ्यो। प्रमुख जिल्ला अधिकारी रुद्रादेवी शर्माको ०८१ मङ्सिर ६ गतेको इजलासले आरोपितलाई १० हजार रुपियाँ भराउने फैसला भयो।

बाँसगढी नगरपालिका-५ निवासी नेकपा एमाले जिल्ला कमिटी सदस्य एवम् उद्योगी व्यवसायी ५२ वर्षीय नरबहादुर वलीलाई ०८१ पुस ४ गते कुटपिट गरेको आरोपमा पीडितले इलाका प्रहरी कार्यालय, बगनाहामा ०८१ पुस ४ गते उजुरी दिए। नेकपा एमाले जिल्ला कमिटीले ०८१ पुस ४ गते विज्ञप्ति जारी घटनाप्रति पार्टीको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको जनायो। जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी ऋषिराम घर्तीमगरले घटनाको अनुसन्धान गरिरहेको बताए। घटनाका आरोपितहरू वर्षको अन्त्यसम्म गिरफ्तार भएनन्।

बर्दिया कारागारका प्रमुख काशी पंगेनीलाई कैदीबन्दी भेट्न नदिएको भन्दै २०८१ असार १९ गते बाँसगढी नगरपालिकाका ४३ वर्षीय मानबहादुर गुरुङ र काभ्रेपलान्चोक मण्डनदेउपुरका ४० वर्षीय मानबहादुर तामाङले दुर्व्यवहार गरे। प्रहरीले आरोपितहरूलाई सोही दिन गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयलेको असार २६ गतेको आदेशमा आरोपितहरू १०/१० हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा भए। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दाको फैसला भएन।

बाल अधिकार

यस वर्ष बर्दिया जिल्लामा बलात्कार घटनामा २५, सामूहिक बलात्कार घटनामा दुई, हाडनाता करणीमा चार, यौन दुर्व्यवहार घटनामा १२ र बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा दुई जना गरी

४५ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय २८ प्राथमिक विद्यालय ५९ आधारभूत विद्यालय र ८७ माध्यामिक विद्यालय रहेका छन्। जिल्लामा यो वर्ष विद्यालयमा विद्यालयमा बालिका ५७ हजार ३ सय ६२ जना र बालक ६२ हजार ५ सय २४ जना गरी १ लाख १९ हजार ८ सय ८६ जना विद्यार्थी भर्ना भए। जसमध्य दलित बालिका ८ हजार ३ सय ९९ जना र दलित बालक ९ हजार २ सय ६ जना गरी १४ हजार १ सय ५१ दलित विद्यार्थी रहेको शिक्षा विकास तथा समन्यव इकाइ प्रमुख सूर्यबहादुर खत्रीले बताए। यो वर्ष ५ हजार ७ सय ७८ जना विद्यार्थीले विद्यालय छाडेका छन्। आर्थिक अभाव, अभिभावक घर नहुनु, कम उमेरमा सुत्केरी हुनु, लागुऔषधको बढ्दो प्रयोगले विद्यालय छाड्नेको सङ्ख्या बढ्दै गएको छ।

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार

१२ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख २८ गते बेचबिखन गर्न भन्दै भारतका १९ वर्षीय मो. युनुस साइविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख ३० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले वैशाख २८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश डल्लुराम चौधरीको ०८१ मङ्सिर १९ गतेको इजालसले कसुर ठहर गर्दै आरोपितलाई तीन वर्ष ६ महिना कैद सजाय र २५ हजार रुपियाँ पीडितलाई क्षतिपूर्ति भराउने फैसला गऱ्यो।

बलात्कार

१७ वर्षीया बालिकालाई ०८१ वैशाख २७ गते बलात्कार गरेको भन्दै ठाकुरबाबा नगरपालिका-५ का २१ वर्षीय निरज थारुविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ ७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले जेठ ११ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश डल्लुराम चौधरीको ०८१ मङ्सिर १७ गतेको इजालसले कसुर ठहर गर्दै आरोपितलाई १० वर्ष कैद सजाय, ५० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति र ५ लाख रुपियाँ जरिबाना भराउने फैसला गऱ्यो।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव र दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भएको भन्दै २ सय ८६ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट १ सय ४०, गालीगलोच ८५ सय, ३८ खान लाउन नदिएका ८ विवाह दर्ता नभएका ६ जन्मदर्ता नगराएको रहेको असई सरस्वती पौडेलले बताइन्। शाखामा दर्ता भएका २ सय ७७ उजुरीमा मेलमिलाप भएको र नौ उजुरी मेलमिलाप हुन नसकेर अदालत पठाइएको छ।

यो वर्ष बर्दिया जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ११, सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा तीन, यौन दुर्व्यवहारका दुई, बलात्कार प्रयासका घटनामा चार र घरेलु हिंसाका घटनामा ५९ गरी ८० जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

बर्दियामा यो वर्ष ८ सय २३ जनाले बसाइँसराइ गरी गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट कारखाना

बर्दियामा ३० ओटा इँटाभट्टा रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा सना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वष बर्दियामा विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

बर्दियामा ११ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

बर्दियामा १७ ओटा सार्वजनिक शौचालय सञ्चालनमा छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल, चार नगर अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, २९ स्वास्थ्य चौकी, ४२ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र र ३ शहरी स्वास्थ्य केन्द्र रहेको छ। बर्दिया जिल्ला अस्पतालमा ११ जना विशेषज्ञको दरबन्दी रहे पनि दरबन्दी अनुसार सात जना विशेषज्ञ कार्यरत रहेको बर्दिया अस्पताल मेडिकल रेर्कडर केशब न्यौपानेले बताए। जिल्लामा ६ हजार ८ सय ३१ जना घरधुरी स्वास्थ्य बीमाको पहुँचमा रहेका छन्।

तालिका ८.५.१२.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार	१			१	२
बलात्कार	३	१	१	३६	३१
यौन दुर्व्यवहार	४	१		८	१२
जम्मा	८	२	१	३४	४५

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	५९		५९
बलात्कार		१२	१२
बलात्कार प्रयास		४	४
यौन दुर्व्यवहार		२	२
बेचबिखन तथा ओसारपसार		३	३
जम्मा	५९	२१	८०

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)